

TEMETŐ-KULTÚRA

ÍRTA:

TREMKÓ GYÖRGY

TÁRNOKI JEGYZŐ

BUDAPEST, 1928.
„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
I., HORTHY MIKLÓS-ÚT 15.

A szabály rendelettervezetet összeállították:

Balázs Károly főszolgabíró elnökle alatt
Gerőfy Gyula vértésacsai és
Tremkó György tárnoki jegyzők, valamint
Szittyay Dénes alcsuti főhercegi udvari lelkész
Czanik Béla kajászószentpéteri református lelkész.

A vázlatokat jórészt a helyszínen rajzolta és nyomda
alá
rendezte a szerző.

Utánnymás tilos.

A megoldásra váró problémák között igen előkelő helyet foglal el a temetők kultúrájának kérdése.

Ma az a helyzet, hogy a temetők legnagyobb része elhanyagolt, gondozatlan, bennük gaz és dudva tény ész — pedig a gaz és dudva nem a szeretet, nem az emlékezés virága —, kerítésük nincs, a fejfák, oszlopok, síremlékek összeomlottak, vagy dűledezők s egyáltalában nem felelnek meg annak a követelménynek, amelyet nemcsak a közölkünk eltávozottak emléke, hanem a halál birodalmának fenséges komolysága is joggal megkívánhat.

Arra kell tehát törekednünk, hogy temetőinket a sivár elhagyatottságból kiemeljük, széppé, virágossá, halottaink emlékéhez méltóvá tegyük.

Ennek a célnak a szolgálatában keletkezett tanulmányt bocsátom útjára, komoly megértésé két ve mindazokat, akiknek kezéhez eljut s a gondolat lelküket megkapja, álljanak be abba a gárdába, amely meleg szeretettel foglalkozik a temetők kultúrájának kérdésével s legyenek meggyőződve, hogy hasznos munkájuknak embertársaink lelki, erkölcsi felfogásának jobbátételével meglesz a gyümölcse.

Vál, 1928. július 24.

Balázs Károly
főszolgabíró.

ELŐSZÓ.

A váli járás főszolgabírája: *Balázs Károly* a járási tiszti értekezleten a falu-problémák kidolgozására ad megbízást jegyzőinek, bizonyára azért, hogy amikor szellemi tornával edzi a falu szellemi vezetőinek ambícióját, ötletes megoldással elősegíti a falu előbbrevitelére hivatott törekvéseit.

Amint mondotta is: dr. Steinecker Ferenc egyetemi tanár „A temető gondozása”, „A temető lélektani jelentősége” és „A temető elhelyezése” címen 1926. év őszén a „Magyar Közigazgatás” című szaklapban megjelent figyelemreméltó cikkei nagyon megfogták lelkét és nem tartja lehetetlennek és különösen ma nem időszzerűtlennek azt a törekvést, mely a falusi temetők elhanyagolt, elmaradt, igen sok helyen siralmas voltát a kegyelet és emberi érzés által megkívánt színvonalra akarja emelni.

Az ő gondolatára íródott e kis munka, mely a járás körorvosai, lelkészei, tehát a temető-kérdéssel gyakorlatilag is foglalkozni kötelek faktorok előtt ismertetve, azon elhatározást váltotta ki lelkünkben, hogy nem szereplési viszketegségéből, hanem egyedül a cél érdekében annál is inkább a nyilvánosság elé kell azt bocsájtanunk, mert a hozzá fűzött tárgymutató minden a temetővel vonatkozásban lévő kérdésre megjelöli a jogforrást, azok lelőhelyét és így praktikus célt is szolgál.

Állítom, hogy ha nyitott lélekkel kimegy valaki egy májusi reggelen bármelyik kicsi falunk temetőkertjébe, ott önkéntelenül is a következőkben megrajzolt gon-

dolatok viharzanak agyában és rájön arra, hogy a magyar falvak temetőiről még igen sokat és szépet lehetne írni, de e keretben, úgy gondoltam, úgysis sok az irodalom és kevés a közigazgatási vonatkozás! De viszont anélkül én lélekmegfogóan foglalkozni a kérdéssel nem tudtam.

És ha ránéz az olvasó a vázlatokra, fényképekre, eldugott, mohlepte kidőlt sírkeresztekkel teli régi temetőzugokból kiásott megörökítésekre — amelyet még igen sokat lehetett volna kellő anyagiak birtokában összehordani —, hasonló gondolatok ülik meg lelkét, mint e sorok íróját és hogy úgy mondjam élvezetes szórakozást talál a túlvilági gondolatok nagy birodalmának szemlélésében.

Akinek volt már fájdalmas bánata és — de kevesen lehetnek, akiknek nem volt —, aki már azt hitte, hogy nem lehet túlélni azt, hogy egy szorgalmas, munkás élet máról-holnapra derékba törjön az isteni gondviselés kiszámíthatatlan akaratából;

aki azt hitte, hogy nem lehet beletörödni abba, hogy akit megszeretve megszoktunk, órák alatt kiszakítódik körülünkől;

hogy a még támogatásra szoruló gyermekek idő előtt elvesztik a gondos apát és szerető édesanyát;

akik egész életük végső célját, ambícióját, mindenét temették el órák alatt egy sírgödörbe;

azok fogják csak igazán értékelni tudni gondolatainkat.

Akik azt hiszik, hogy nem felesleges hozzászoktatni magukat az elmúlás kérlelhetetlenül elkövetkező gondolatához és annak kultúrát teremteni:

azoknak íródott e kis munka!

Tárnok, 1928 szeptember hó.

Szerző.

Részlet a tárnoki (Fejér m.) temetőből

Szeretném, ha az Isten szabad ege alatt, kint a temetőben olvasná az olvasó gondolataimat, hogy úgy mondjam a temető-megszeretés lelki szükségességének érzetével átvódott lélekkel nyúlna hozzá, mert úgy érzem, hogy a most mondandók intenzív átéréséhez szükséges az!

Egy rövid, de szomorúan kegyeletos útra induljunk:

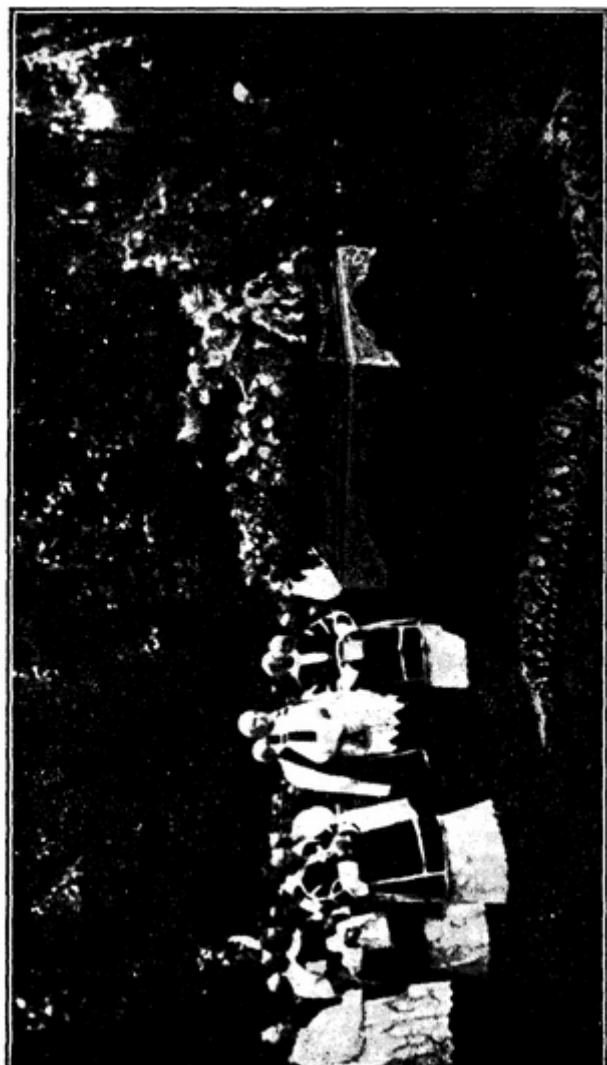
Temetésen vagyunk, 101 éves öreg urat temetnek. Jelen van a vármegye számbavehető előkelősége: maga a megyéspüspök temeti és szenteli be tizenhét paptársával az annyi sok szépet és jót, de a földi élet nehézségeit is átélt aggastyán földi maradványait. Hat fekete mén könnyedén viszi a százéves fákkal telített ősi park dombhátán vezető úton a koszorúk tömegével elhalmozott koporsót.

Csendes imával halad a sűrű, szomorú menet és a poros mezőkön oázisként ittfelejtett zöld lombok közé rejtett csinos kis kertben adják át a megmaradottak az eltávozott kihűlt tetemét az anyaföldnek.

Ez egy *temető!*

Száguldva rohan a miskolci gyors, nagy robajjal kapcsolják át Vámosgyörknél a gyöngyösi vonalra a feketével bevont kocsit. Kis város szélén állunk meg és rövid pár száz lépésnyire lovak húzzák rendeltetési helyére az annyira megsiratott, nehezen elbocsájtott, szeretett hitvest!

Verebi Végh János temetése a verebi parkban.

Rendetlen utak, kerítés sehol nem védi a tolakodó tekintet, vagy az állatok és nem egyszer állatokká lett emberek emberietlen viselkedésétől, a földön annyira megvédett embertársaink kihűlt tetemét. Szinte iszonyat fogja el az embert ennyi léleknélküliség láttára. Pedig itt is emberek teste pihen és élő emberek készítették maguknak e siralmas külsejű férőhelyet.

Ez is egy *temető!*

Most pedig ülünk szekérre és szaladjunk tovább és nézzünk be egy-két falusi temetőbe!

Itt — mintha mindig a halottak emlékének szánt ünnep volna — csin, rend, tisztaság, árnyék és fény harmóniája, egyenes vonalak az ültetvényekben, mind-megannyi észlelés kellemesen és megnyugtatóan hat az emberre!

Amott? Elkopott, korhadt, vagy kidőlt, helyre nem állított, sőt Uram bocsá' erőszakosan kidöntött sír-
emlékek, vagy a fájdalmas Krisztus kőbefaragott képe jelzi, hogy itt temető van, vagy volt a tünedező sírhalmok között, pedig itt is emberek laknak, de műveletlen, sivárlelkű, fősvény, csak magukkal törődő emberek!

Ezek is *temetők!*

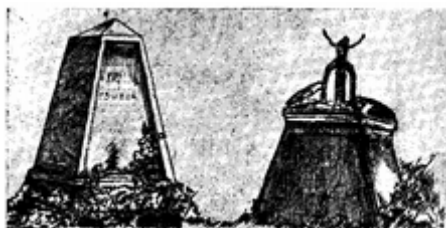
Tovább az emlékezés szárnyán menjünk le az Adriára és mi magyarok által annyira kedvelt felsőolaszországi fürdők egyikén töltsünk egy pár órát.

A természet által pirosra festett foltokkal tarkított hegyi úton haladjunk felfelé. Az út tele van a fájdalmas Krisztus kőképével.

Csinos, hármás bejáratú portálé, gótikus stílben tartott építési szépségen áthaladva, friss hatású, üde, márványfaragások tömegével gazdagon telerakott kertbe érünk.

Magyar embernek legelői szembeötlik egy magyar bárónő síremléke, amely a bejáratától jobbra legelői áll, tele friss virágokkal.

Ez is egy *temető* az olasz Lauranában!

Ismét szálljunk hajóra és menjünk át Velencébe és itt is küldetésünkhöz híven gondolázzunk ki a temetőbe!

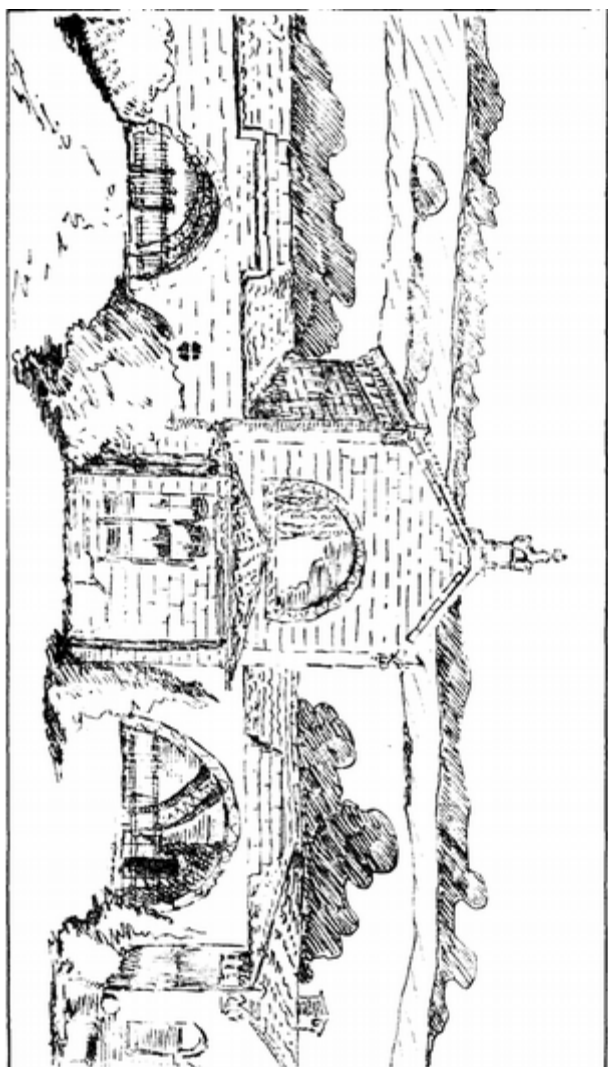
Biz' itt már kevés a szárazföld a halottaknak és sok, olasz mesterek által a legkülönfélébb márványba vésett megemlékezések az utódok kegyeletén át éreztetik a szemlélővel e nép kultúráját.

Katonás sorban, utcaszerűleg vannak elhelyezve a sírok és rajta a márványba vésett arc- és mellképek!

Ma is előttem van élénken egy karrarai fehérmárványból vésett életnagyságú búsuló anya kifejezően fájdalmas alakja.

Ez is egy *temető* volt!

A kauránai temető bejárata.

TULAJDOKÉPEN MI HÁT ATEMETŐ?

A temető a polgári törvény rideg szavai szerint az a szükségszerű férőhely, ahová a ^közegészségügy rendezéséről szóló 1876. évi XIV. te. 113. §-a szerint temetkezni kell” és a 116. §. szerint pedig az a hely, „melynek tartására a községek kötelezettek a helyi népesedési és egészségügyi igényeknek megfelelő terjedelemben, kivéve ha van már a községben felekezeti temető, amelyben a temetkezés szabadsága biztosítva van”.

Továbbá a *temető*: a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonzosságáról szóló 1868. évi LUI. te. 22. §-a szerint az a hely, ahol a „különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek”.

Vagy a *temető*: a vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895. évi XLHI. te. 21. §-a szerint az a hely, amelyet: „a törvényesen elismert vallásfelekezetek saját céljakra külön berendezhetnek és amelybe tagjaik akadálytalanul temetkezhetnek”.

A *temető* Nékám Lajos orvostudor: „A halottak eltakarítása” c. értekezésében foglalt meghatározás szerint: *vallási-, rendőri- és közegészségügyi szempontból egyaránt fontos aktus színhelye.*

Temető az az üreg, amelyet az ősember önkezeléssel vájt ki, hogy abba magából a természetből fakadó tisztelet és kegyeletérzésből halottját eltakaríthassa!

Temető a kultúrember mauzóleuma: a raguzai, milánói, génuai világhírű temető.

Temető: a humanitás kötelességének színhelye, ahol az emberi szeretet munkája lerója a távozóval szemben azt a végső tiszteletet, azt az utolsó gondoskodást, amit saját testének megadni már nem tud.

A *temető* a cinikus életművész szerint az a hely, ahová mindig korán érkezik az ember.

A lelkével gondolkozó ember gondolata szerint pedig az a hely, ahová vezet minden földi pálya, ahol a földön annyiféle színben mutatkozó ember végre egyenlő lesz, — *tehát a földi egyenlőtlenségek kiegyenlítése.*

Dr. Rott Nándor veszprémi püspök meghatározása szerint a *temető* a halottak szent községei és városai, a beszédes földhalmok sorozata, mely annyi emléket kelt, annyi érzést fakaszt és annyi vigaszt nyújt.

A szegények és gazdagok együttes nyugóhelye!

Kérlelhetetlen megállapítás arról a szent demokráciáról és igazi egyenlőségről, mely minket testvérekké tesz az Isten előtt.

A temetőben közelebb érzi magát a földön hívó vagy hitetlen egyaránt a szemünk előtt eltakart földöntúli világhoz. Ahol gondolkodik az élet viharában lelkével gondolkodni rá nem érő ember az élet céljáról, ahol rájön arra, hogy miért viseli a bajt, a szenvedést, miért küzd és viaskodik a sokféle veszéllyel az életben, melyben oly kevés a nyugalom, béke és boldogság — csak azért, hogy mihamar feltűnjön annak színpadán és utána a feledés és enyészet homálya borítsa el örökre, mint *Herodek Ferenc* nyitra-mocsonoki s.-lelkész hit-tudori értekezésének bevezetésében oly megkapóan mondja: »*Minden lélekzetvétele, minden csepp víz, morzsa és kenyér elkeseredett harc azzal a hatalommal szemben, mely kérlelhetetlenül tör feléd s füledbe kiáltja: menj, engedj helyet másnak.*»

A *temetőnek* minden atomja a mulandóságra emlékeztet, ahol megjavul a rossz és ahová a ma emberének sűrűbben kellene járnia; mert egyetlen kor fia sem sáncolta el magát oly makacsul a halál gondolata ellen, mint épen a mai ember, *pedig egyetlen kornak sem volt oly tisztult fogalma az élet gyötrelmesen nehéz voltáról, mint a mainak.*

A *temető* az a hely: ahová hitünk és érzésünk szerint a földi harcos élet viharából mindannyian „*örök nyugalomra*” térünk.

A *temető*: a gyászruhás özvegynek, a könnyező árvának, az elszomorodott apának megnyugvás, ahol mint a sírfeliratok mondják: „*békében nyugosznak szeretteink a boldog feltámadás reményében*”.

A *temető* külső hatásában nagy összeolvadó egységet mutató, a megengesztelés hangulatát magából kisugárzó birodalom, mely felé nem sietünk ugyan nagyon és nem kell, hogy mindenáron magához vonzón, de amellyel lassan-lassan mégis csak meg kell békülnünk.

A *temetőben* síri a csend, ahol a szótlan hangtalan-ságon keresztül elülnek a földi élet viharai és a kibékülés lesz úrrá a lelkeken. Talán azért is nevezték a németek „Friedhofnak” a béke kertjének a temetőt.

A *temető* a költő szerint a halottak birodalma, a halál országútja.

Az elmúlás gondolatával legtöbbet foglalkozó költőnk — *Vajda János* -, ki a halál gondolatát állandóan agyában hordozta, így ír a temetőről:

„Csöndes vidék ez, hallom mit a szél
Fölöttem a virágokkal beszél,
A fű is oly szép altatót zenél . . .”

Ugyancsak ő szövegezte meg Békési, egykori váli tisztartó, 15 éves Béla fiának sírversét — kinek nevelője is volt —, mely a kies fekvésű váli temető egy földbe süppedt mohos kis sírkövén olvasható:

„Szeretnek fáj itt a halál
S halottjéért ontja könnyeit,
De a remény szebb hazát talál,
Sír felett legerősebb a hit.”

Ezt a hitet, reményt és szeretetet lehelő kis sírverset *Németh László* ismertette meg a nyilvánossággal a „*Napkelet*” 1926. évi 3. számában.

A *temető* — sír-kert, enyhe, ezüstös, levélhullásos, csendes szó, milyen fájdalmas és mégis milyen kibékítő!

Tóth Kálmán „A bajai sírkertben” c. versében így rajzolja a temetőt, mikor édesanyja sírját meglátogatja:

„Itt van az én legjobb helyem a világon,
Megnyugvásomat én csak itten találom,
Elrejttem magamat a lecsüggő ággal,
S csókolom anyámat a kereszten által.”

Hát ha a temető a halál birodalma, akkor mi a *halál*?
Istenem! Pl. *gróf Zichy Géza* így ír a halálról:

„Egy asszony *halt* meg itt az éjjel,
Szól a közömbös idegen;

Jó asszony volt, szól a rokonság.
 Hja, nincs maradás idefenn.
 A pap azt mondja: Hívő lélek.
 Az orvos: Egy nagy betegem.
 A férj a koporsóra nézve csak annyit mond, hogy;
Mindenem.”

Tóth Kálmán így mesél „A halálról”.

„A halál egy öreghez eljövén,
 Megállt előtte s mondta: Gyere vén!
 Ki vagy te? kérd' ez. *A halál* vagyok.
 S köpenye alól kaszája kiragyog.

Megszeppen erre s vitát kezd az ősz:
 Nem szép tőled, hogy így egyszerre jősz:
 Nem érkezett se kártya-, se levél,
 Jöttödre nem is figyelmeztettél.

Micsoda, nem figyelmeztettelek?
 Ez már hazugság tőled, vén gyerek:
 Ha jól emlékszem, úgy hiszem,
 Tízszer is bejelentem vizitem.

Élted mikor harmincon túl haladt,
 Arcodra kezdtem rakni ráncokat,
 Mindenki észrevette, csak Te nem ...
 Ez volt első látogató jegyem.

Később, hogy ismerkedjünk egy kicsit,
 Más alakban jelzem, hogy lesz vizit;
 Pomádét küldtem pedig eleget,
 Attól hajad folyvást fehéredett.

Durvábban is jelentem, hogy jövök;
 Megtépáztam néhányszor üstököd;
 Úgy, hogy egész kopasz lettél bele;
 De te nem sokat törődöttél vele.

Még jobban is jelentem magamat:
 Midőn tobzódtál lakomák alatt,
 És ettél fácánt s ittál tokajit:
 Megkocogtattam lassan fogaid,
 Mitől azok elkezdtek hullani . . .
 Ez is jöttöm jelenté, atyafi!

Sőt ládd, tréfából azt is megtevém:
 Láthatlanul nyakadba, ütemnj én,
 Az utcán is hordoztál hátadon,

Magad is mondád, hogy: valami nyom,
S görbülni kezdett egész alakod...
No ismerj meg — én voltam lovagod.

Ne mondd tehát azt nékem jó öreg,
Hogy én be nem jelentem jöttömet;
Ha úgy talállak készületlenül,
Te vagy az oka egyesegyedül.
De a vitának nincs most ideje:
Öltözz fel szépen, hamar és gyere!”

Ábrányi Emil: A „Báلكirálynő temetése ”-ben lélekbe-
markolóan érezteti a halál előtti egyenlőségünk kér-
lelhetetlen megállapítását:

S a *halál*, meghajtva magát, oda lépett,
Zörgött bokája, mint sebes orsó:
„Szép hölgy, ez a tour az enyém! Mehetünk!
Lebbenjen a tánc, az utolsó!
Elegáns vagyok én is, sárga, sovány,
Táncomban semmi hiba!”
S félig vonakodva, félig kimerülve
Oda dőlt a rideg váz karjaiba.

Fölkapta s repültek szívszakadásig,
Míg elapadt, megszűnt a lehellet.
„Itt a szünóra! Tudok én pihenőt:
Ott van a város külső fala mellett;
Sok szép deli lánykát vittem oda!
Víg bálra, kacajra, gyönyörökre
Vágytak örökké. És mostan a táncot
Pihenik lenn nálam ... örökre!”

Nem finom uracskák; durva legények
Hoztak koporsót. Ott alszik a lány,
Az utolsó füzértánc hervadt maradéki
Koszorúként függnek ravatalán.
És a riporter, ki hasábokat írt,
Hevülve táncán, szépségén,
Röviden odadobja: „Meghalt s temetik
Holnap . . . Nyugodjék békén!”

Ráadták fényes báli ruháját,
Kitűnik a termet isteni bája,
Sohasem volt szebb, szendébb, ragyogóbb,
De senki sincs, aki csodálja.
Hízelt szó nem száll körülötte,
Aki egykor úszott a bókban,
Csak egy virrasztó, álmos öreg asszony
Dörmög, dűnnyög imát a sarokban.

Lábát, a parányit, báli cipőcskék
Lágy selyme karolja puhán, kecsesen;
Nem fognak kopni, szakadni, habár

Hosszú, örök útra megyen!
 Keze, melyben a büszke, kacér legyező
 Száz hiú szívnek léha szerelmét
 Hevítette, szította: most alázatosan
 Szorongat egy fészületkét.

A gyászkocsi megjött. Lassú lovak
 Mennek ki döcögve véle.
 Villámfogaton ment egykor diadalra,
 Szépség remek ünnepére.
 Hol a pályabírók ámulva susogtak
 Hódolatot, nem ítéletet,
 Most majd a mélység nyüzsgő csoportja
 Mond véleményt szépsége felett.

A pap, a sírásók s néhány rokon
 Odaállnak néma körbe,
 Röviden búcsúznak a sír peremén,
 Azután lebocsájták a gödörbe.
 S akit rózsával hintett a világ,
 Most arra röögöt dobálnak
 Irgalmas nézők, akik éppen
 A nyílt sírhoz közel állnak.

De az udvaroncok szép hada hol van?
 Nem jött el azokból senki. Pedig
 Ezekért táncolta halálra magát
 S most a királynőt mégsem követik!
 Mikor elment a nép s bús dombja fölött
 Elfoglalta helyét a magányos enyészet:
 Csak egy alak állt ott hosszan — az az egy,
 Akit egykor kacagva lenézett!

Ha tehát a temető és a halál gondolata velünk van láthatatlanul mindennapi életünkben, mint Herodek mondja: „*A halál angyalának pallossá kihúzva, Ő már választott, de választása titok*”, akkor lehetetlen, hogy a művelt ember ne foglalkoznék a temető gondolatával és lehetetlen, hogy a temető kultusza helyet ne kapjon lelkében, különösen ma, amikor — amint igen helyesen állapítja meg *dr. Steinecker Ferenc* egyetemi tanár az 1927. év novemberében írt gyönyörű megállapításokkal teli értekezésében — „*a világháború borzalmi és nyomorúságai folytán megerősödött felforgató irányzatot egyedül az a társadalmi törekvés bírja leküzdeni, vagy ellensúlyozni, mely a lelkek orvoslásán munkálkodik*”.

„*A jelent a múlt határozza meg*” gondolaton át megállapítását odafejleszti, hogy a falut és annak képét nemcsak az ott lakók, hanem az ott elhaltak, tehát a „temetőben” nyugvók határozzák meg.

A rendes, szép, tiszta, fás, virágos, gondozott temetővel bíró falu népe jólelkű.

Az elhanyagolt temető gazdája fősvény, csupán a mával törődő sivár érzésvilágú, nyomor és sötétség, sőt a borzalom jellegét viseli magán össze-vissza hányt sírhalmaival.

Tehát, ha nem is tükre, de a nép lelkiületének mindenestre fokmérője, kultúrájának hordozója a temető gondozottsága.

Hasonló éleslátású megállapításokat tesz *dr. Rótt Nándor* veszprémi püspök, a magyar királyné minden-

kori kancellárja és koronázó püspöke is az 1918. évi október hó 22-én kibocsájtott XIII. sz. körlevelében, melyben a forradalmi napok előtt különös gondosságba ajánlja a lelkészkedő papságnak az „*Istennek szántó-földjét*” — a temetőt.

Külföldi utazásaiban — mint mondja — mindig meg szokta nézni a temetőt és elborult lélekkel állapítja meg a magyar temetők elhanyagolt voltát a külföldiekkel szemben. És bizonyára hívei iránt talán némileg elfogult főpásztori jó szívével nem a hit hiányában, vagy a lelkek eldurvulásában, hanem a temető gondozásának a nép lelkébe leendő beplántálás elhanyagoltságában igyekszik az elmaradottság okát meglelni és gyönyörű gondolatokkal teli meglátásoktól tömített kérő szóval inti egyházmegyéje lelkészkedő papságát, hogy intenzívebben foglalkozzanak a temető kultuszával.

Nagyon sok gondolatában — ha jól megértettem — rokon dr. Steinecker Ferenc professor megállapításai-
val, amikor pl.: „*az élők és holtak közötti kapcsolatnak nevezi a sírhalmot, amely szüntelen emlékeztet szeretteinkre*”.

Mélységes hittel állapítja meg, hogy a sírdombnál tudunk csak igazán bensőségesen imádkozni azokért, akiket Isten magához hívott, a sírdomb tövében eleve-
nedik meg előttünk az a múlt, ami az elhunytak földi életét jelentette, itt fakad az a megnyugvás is, amely-
lyel azt mondjuk: Uram, legyen meg a Te akaratod!
Szóval itt ölelkezik az élet és a halál, a jelen és a múlt!

Mindezek után, ha keressük a magyar falvak temetői elhanyagolt voltának okát, az ősmagyarok történelmét kell lapozgatnunk.

Elődeink harcos, vad, nomád életével magyarázható talán meg nálunk az egyéni temető-kultusz elmaradottsága. Az ősmagyarok utak mellé temetkeztek és kopjával jelölték meg a helyet, ahová halottjukat teljes fegyverzettel eltemették szügyönszúrt lovával együtt.

A költő mondja:

„A Kárpátok oldalában Nyugosznak ott régi hősök,
Égy nagy fehér *omladvány van*, Keresztjük a törpe törzsök...
Az beszéli a nép róla, A leomlott négyszög sziklák,
Hogy ez nagy *temető* volna. Évezredes, titkos kripták.”

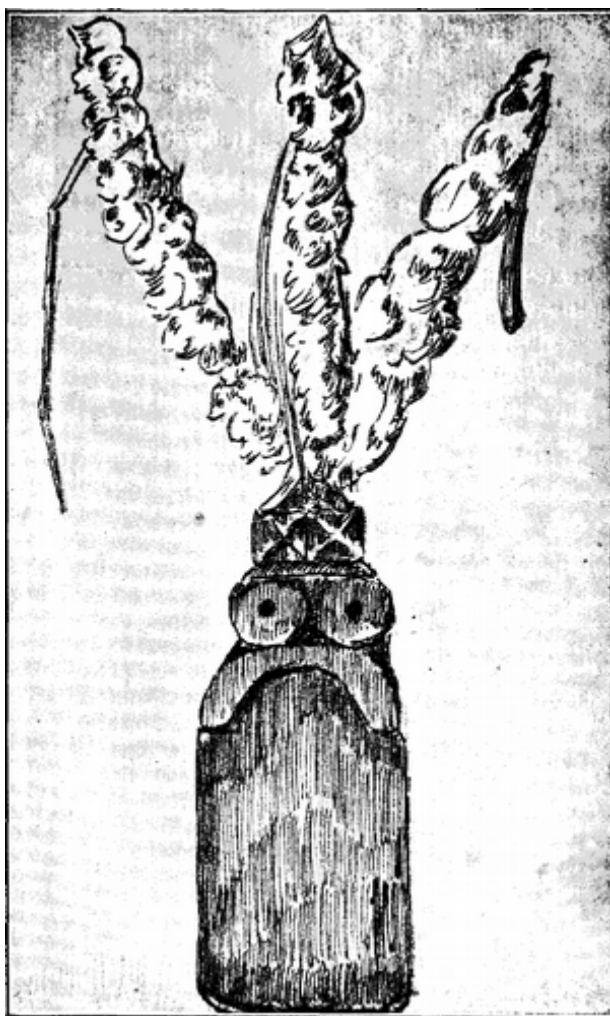

Az eltemetés helyének kopjával történt megjelöléséről maradt fenn a fejfa, kereszt vagy síremlék használata, amelyet egyes vidékeken szinte művésziiesen faragott ki a nép érzéke, mint az pl. a gömöri, borsodi, heves megyei vagy azalsónémedi (Pest várm.) temetőkben látható.

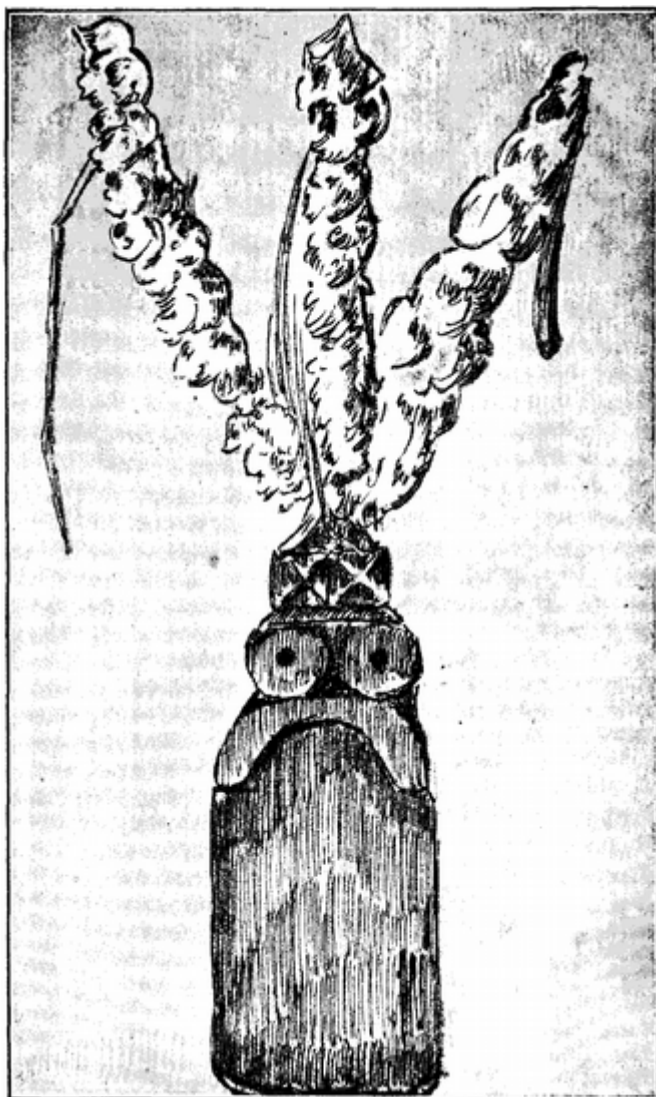

Kis gyerek fejfája Kalotaszegen.

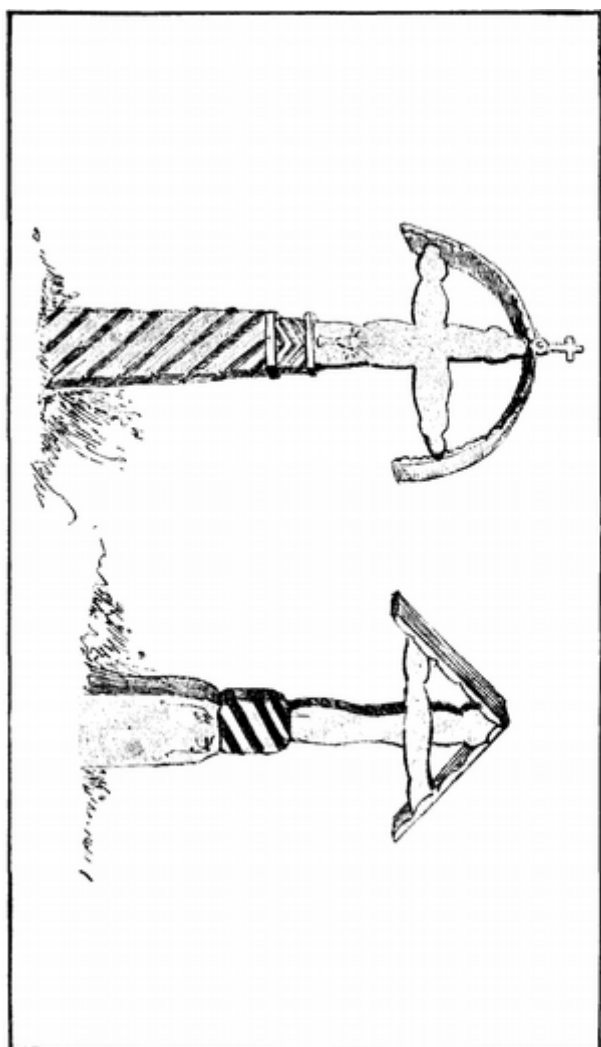
(Malonyay után Trentkó.)

*Kis gyerek fejfája Kalotaszegen
Malonyay után Tremkó*

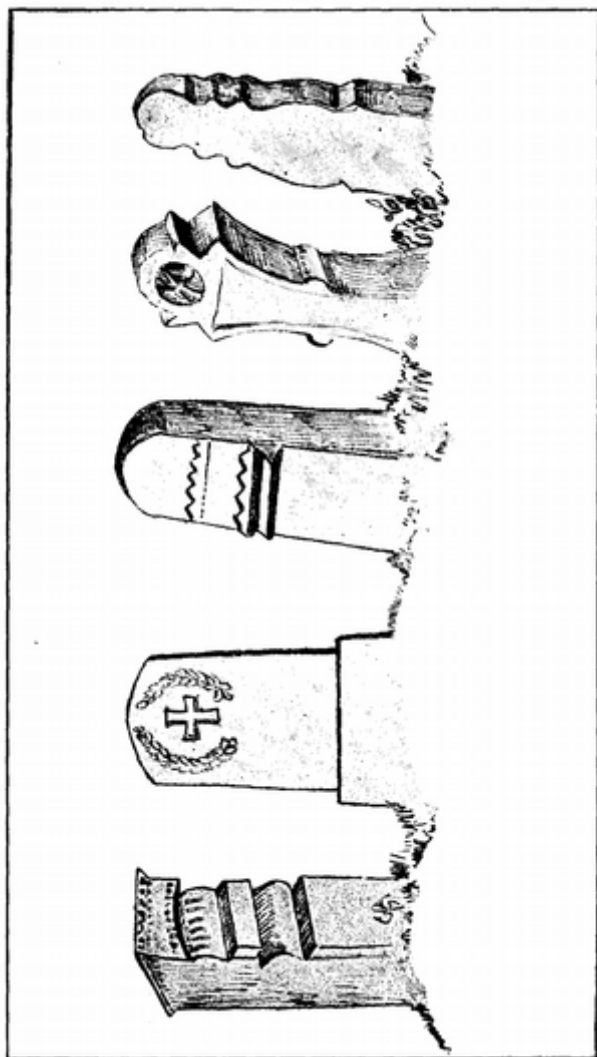
(Marongqay után Tremkő.)

Sírkövek a csokrai temetőből.

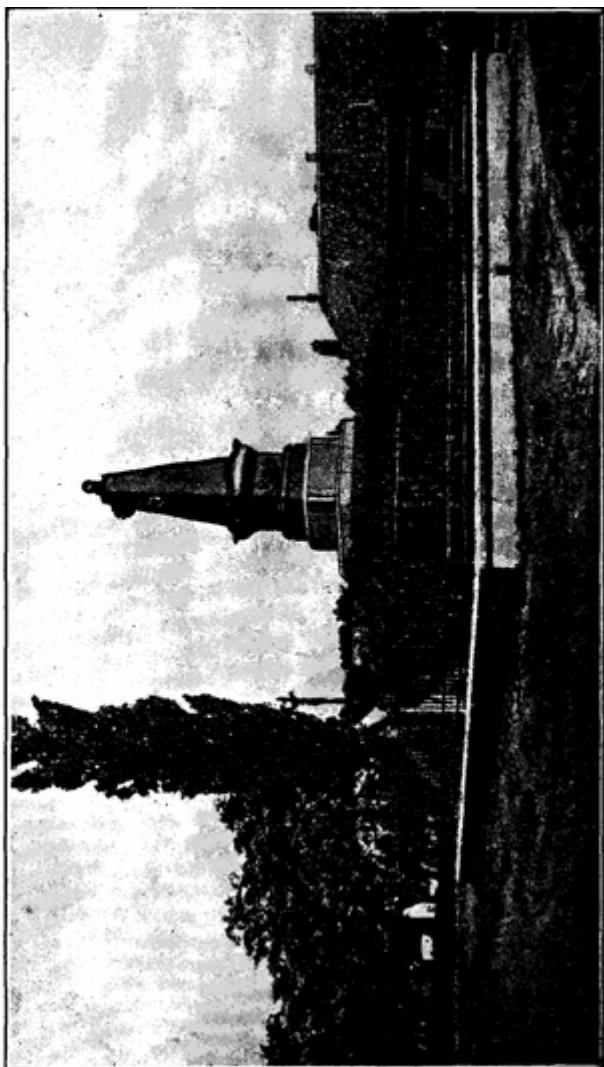
Fejők a Borsód nosznai és Gömör serkei temetőből.

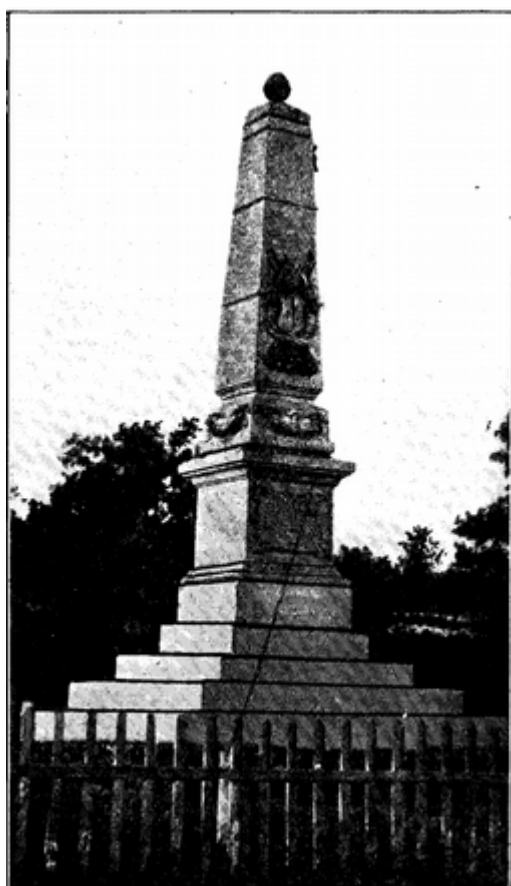
(Malonyay után Trembó.)

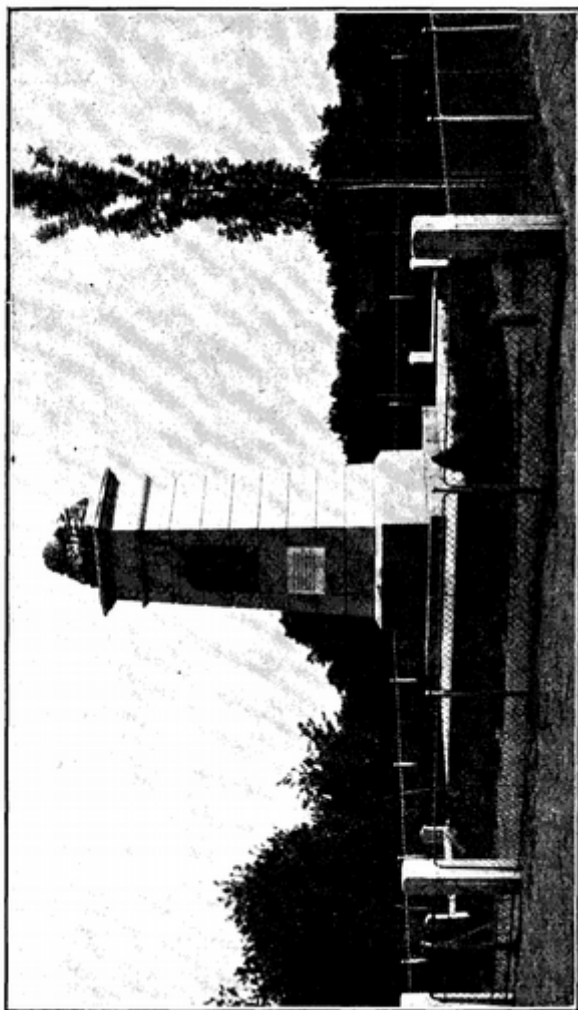
Mohácsi emlék.

Kápolnai honvédemlék.

Mohácsi emlék a Csele-patak partján.

És ha felmerül a kérdés, hát most már ezerév után megállapodott, letelepedett, hazát alapított a magyar, mi volt hát az oka annak, hogy szemben a művelt nyugattal még mindig nem fejlődött ki a temető egyéni kultusza nála, úgy, ahogyan az a szép, jó, nemes iránt fogékony kegyeletes nemzettől várható lett volna, amely a pompát és parádét még temetkezésnél is kedvelte, azt hiszem, nem járok messze a helyesen megérzett választól, amidőn az örökös háborúk termelte tömegsírokban látom meg a szomorú eredménytelenség okát, ami miatt nem volt ideje a harcokban elfáradt nyugtalan vérű népnek az egyéni temető-kultuszt jobban ki-művelni.

A tömegsírok példája: Mohács, Kápolna, Ács, Pákozd, Segesvár és kitudja hány jeltelen sír, minőt a lezajlott 1914—18. évi világháború is produkált.

Hogy mennyire van érzéke és volt gondja a magyaroknak arra, hogy méltóan temessék el, igazolja az is, hogy végrendelkezésében gondoskodik tisztességes eltemettetésének biztosításáról; vagy talán azért teszi ezt, mert látja, hogy ő maga sem becsülte meg elődei emlékét és fél, hogy az övé is hasonló sorsra jut?

Ezt a célt szolgálják hasonló gondolat jegyében született temetkezési egyletek is, melyek közül — mint az egykori feljegyzések mondják — Gyöngyösön volt 1863-ban az első temetkezési egylet és halottanként 10—10 krajcárt kellett a tagoknak a közös pénztárba befizetniök.

És e gondoskodást igazolja az is, hogy a temetővel foglalkoznak népdalaink is, melyekből a bánatos szerelem cseng ki és amelyekbe épen úgy beletette bánatát, fájdalmas lelkét a magyar, mint ahogy művésziesen belefარagta egyéniségét a fejfák és síremlékekbe, valamint azok díszítésébe!

Pl.: csupa fájdalmas szerelem:

„Kimegyek a *temetőbe*, megsiratom sírodat.”

„Ha kimegyek a *temető* mély árkába...”

„... az is nyugszik *temetőben* gyógyvirágos hant alatt.”

„*Temetőben* láttalak meg először.”

„Új sír van a *temetőben*, rajt egy virágkoszorú.”

„Két lánya volt a falunak, két virága ...

... a másikat szép csendesen most viszik a *temetőbe*.”

„Dombon van a babám háza a *temető* mellett.
Temetőben keresek én csendes nyugvó helyet.”

„Ha meghalok nem kell nékem szerető,
Szerető lesz majd a gyászos *temető*.”

„Kitették a *holttestet* az udvarra.”

„... hanem azért koszorút ha meghalok, a *síromra*
sírhalmomra nefelejtsből fonjatok.”

„Ha majd egyszer a *síromon* kivirít a rózsa.”

„ .. téped le azt a sír-*virágot*, mondj egy forró
[imádságot...”

„Nyugszik a csendes *temetőben*...”

„Végig mentem az ormódi *temetőn* ...”

„ ... fogd meg pajtás a vasvesszőt, verd meg véle
[a *temetőt*...”

„Sirassatok, ha meghalok, bánatos csalóánydalok és
ti hervadó virágok *temettessenek* el hozzátok...”

„Édesanyám ne sirasson, a fiának csináltasson
koporsót.”

„Édes fiam *temetés* lesz holnap.”

„Valakit *temetnek*”, stb.

Hogy mennyire törődtek elődeink a temetéssel és temetővel és hogy mennyire ki volt fejlődve az egymás megbecsülésének érzete, *Malonyai Dezső*: „*A Magyar Nép Művészete*” c. néprajzi munkájában összegyűjtött megfigyelései is igen szépen igazolják, melyből idéznem talán nem lesz érdektelen:

A fiatal halott mellére tesznek patkót és vele temetik el az ősmagyaroktól maradt szokás emlékére. A palóc-babona szerint azért teszik a patkót a halott

hasára, hogy fel ne puffadjon. A ravatal alá e célből vízzel telt dézsát is tesznek.

Imakönyvvel azt temetik, aki olvasni tudott. Apró holmiját vele temetik azért, hogy haza ne járjon a lelke értük. Pipa, zacskó, dohány is vele lesz temetve. A szekéroldal a ravatal, melynek egyik végét a lócára fektetik, a másikat pedig egy tízakós boroshordóra.

A halott a mestergerenda hosszába fekszik. Ágyaszalmáját a temető árkában elégetik, melyben a halott-hamvasztás emlékét láthatjuk.

Amikor kiviszik a koporsót a házból, háromszor a küszöbhez koccintják, hogy a halott többé vissza ne térjen. Legényt a lányok, lányokat a legények viszik a vállon, a Szent Mihály lován. Fialat leány koporsója előtt cserépbe ültetett rozmaringot visznek. A sírt illendőségből a rokonok ássák meg. A férfiak kapával mennek a pap előtt és ők temetik be a halottat. Felhantolják a sírhalmot, oldalára keresztet rónak.

Halotti toron terítenek a halottnak is, helyét üresen hagyják, mert hiszik, hogy lelke köztük van. A torban közös pohárból isznak és mindenki rövid beszédben magasztalja a megholt érdemeit.

A céhbéliek temetésén a tagok megjelenése kötelező volt. *Pl. a miskolci fazekas céh XVII. artikulusa az ok nélkül meg nem jelent mestert 25, a legényt pedig 12 pénzbüntetésre ítéli.*

A nógrádiak temetése valóságos ünnepség volt, mert a temetési pompában különösen vezetett a nógrádi magyar, mint fel van jegyezve. Kedves lovát vezették a halott után. Általában erőt és szépséget vittek bele őseink gyászos pompájukba, melyen a régi kevélység ült, gyászukban sohasem volt lealázottság és a fájdalom mikor szólt, inkább bűgött, semhogy jajveszékelt volna.

A régibb temetők a templom mellett voltak nemcsak a rómaiaknál, hanem nálunk is, mit igazolnak a véletlen templom mellett folytatott ásatásokkal felvetődő csontvázak.

De szép gondolat is volt annak szülője és én dacára a közegészségügyi törvény tiltó rendelkezésének — természetesen annak akadályait megcáfoló érvek hatása alatt hozandó új törvényjavaslattal — ismét oda helyezném vissza a temetőt, ott, ahol új temetők keletkeznek és ahol természetesen az hely birtokában lehetséges. Mert ha a halott hamvai ott pihennek a falu közepén a hozzátartozóik közvetlen közelében, a templomba menők állandóan maguk előtt látják és érzik az eltávozottakat, de mint dr. Steinecker professzor is írja, megszűnnék az az egyes helyeken dívó végtelen csúnya szokás, hogy a templom előtt jön össze vasárnaponként a ráérő emberek tömege és pipaszó és köpködés mellett ott tárgyalják meg azt, amit igazán másutt is meg lehetne tárgyalni és így, hogy úgy mondjam, a halottak az élőket javítanák.

Példának hozza fel erre Steinecker az angolszászokat, akik Ausztrália most épülő fővárosában, Camberrában a temetőt a főtemplom mellé teszik.

A történelmi fejlődés valószínűleg a temető helyének most említett kijelölését a rómaiaktól vehette át, ahol az érdekes férfiak a város közepén nyertek temetkezési helyet. Eleinte saját házaikban, vagy a ház melletti kertben. Míg a 12. táblás törvény a temetőt később a városon kívüli utak mellé helyezte el.

A keresztények üldözése idején a földalatti katakombák voltak a legkeresettebb helyek, ahol egy-egy vértanú sírja köré temetkeztek.

Az V., VI. századtól kezdve jelölte meg az épülő templom a temetkezés helyét.

Később azonban csak a papok és királyi méltóságok temetkezettek a templomokba, míg a hívőknek a temetőben kellett temetkezniök.

Mikor pedig már a kegyúri jog is kifejlődött, a kegyúrnak is megadatott a templom, vagy körülötte való temetkezés joga. A trienti zsinat rendezte aztán végleg a kérdést, mely csak a püspöknek és a káptalan tagjainak engedte azt meg.

Nálunk még ma is meg van engedve a templom és körülötte lévő sírkertben a temetkezés ott, ahol az eddig szokásban volt, de hatósági engedély mellett, mely csak akkor adható meg, ha a temetkezés a közegészségi érdekek teljes megóvásával történik (1. 1876. évi XIV. te. 121. §-át).

Ami a temető elhelyezését illeti: legyen az nyílt, szélről könnyen átjárható, lehetőleg emelkedett helyen. És főleg ne legyen az vízáradásnak kitéve, mivel a nedvesség késlelteti a test bomlását, feloszlását. Kerülni kell a nedves talajú temető helyeket, mint azt Nékám hivatkozott értekezésében is írja.

Uralkodjék a temetőben áhítatos csend, hiszen a vallásos érzelmet sértő cselekményt a vallás szabad gyakorlata elleni vétségnek minősíti a törvény is (B. T. K. 51. 190—191. §). De legyen az lelkünk szerint is szent

hely, aminő szent helynek nevezi a temetőt a „zsinati határozatok XI. fejezet 142. §-ának 1. pontja is és éppen ezért rendeli el annak felszentelését és ne csak törvény szerint, mely hasonló gondolatnak ad kifejezést akkor, amikor a temetőben elkövetett lopást a lopott dolog értékére való tekintet nélkül büntettnek minősíti (B. T. K. 336. és 420. §).

Legyen az kiváltságos hely is, mint aminőnek elismeri a törvény tovább, mikor a földadó alól is mentesíti annak területét, miként azt a „zsinati határozatok” 144. §-a is megállapítja.

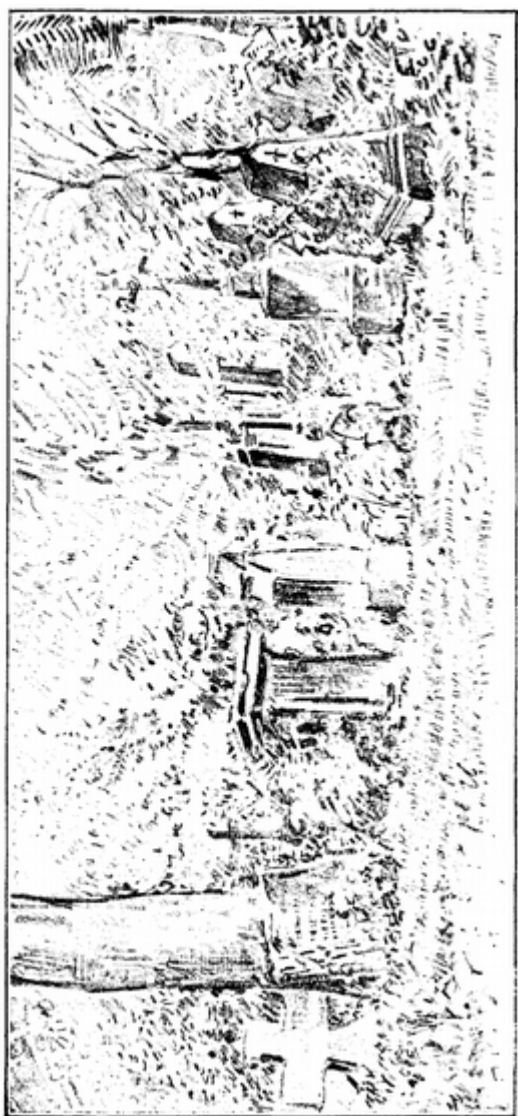
És védje és biztosítsa is annak létesítését, mint ahogy biztosítja is a kisajátítási törvény (1881. XLI. 2. §.)

És mivel ma már megvannak a temetők és azok a falu, vagy a város szélén fekszenek — mint ahogyan azt az eddigi törvényeink előírják — nem azok megszüntével bekövetkezhető áthelyezéssel, hanem az adott helyzettel számolva — a meglévők rendbehozásán fáradozzunk.

Nagyon szép gondolat volna a betelt és új temetkezésre nem használt temetők díszkert, ligetté való átalakítása. így megvalósulna az a régi óhajtás, hogy minden faluban legyen egy liget, egy díszkert, egy árnyas hely. Mert hiszen a falu terjeszkedésével a falu széle lassan belterületté lesz és így megvalósulna a községi „panteon” létesítésének gondolata is.

Aminő sors vár a „Magyarság” c. napilap június 24-iki számában Pintér ecsetével megrajzolt, Papp Jenő tollával megírt és a valósággal erősen beigazolt külsejű budai „*tabáni temetőre*” is.

Részlet a budai tabáni öregtemetőből.

Építészfelfogás szerint falu és város fejlődésének ellensége a temető, azért kerülnek a falu és város szélére — mert értékében csökkentik a környező telkek értékét —, mert mint mondják: „kinek van kedve napjában a temetőbe és a temetésekre nézni”. Ezért voltak eleinte olcsóbbak pl. a Farkasréti-temető körüli telkek is.

De hiszen a budapesti „Kerepesi-temető” is város széle volt valaha és ma már túlnötte a város, mint amely sorsra jut még a fiatal I. ker. Farkasréti temető is. Viszont van egy másik felfogás, melyhez többen tartozunk és amely szerint a temető kultúrintézmény és ha nem az — elég szomorú —, tehát azzá kell tenni! És ennek a gondolatnak a szolgálatába áll jelen tanulmány is.

A temetőt számolva, a nálunk ma uralkodó adott helyzettel, hogy t. i. a temetők a falu szélén, lakott helyektől távol vannak, mint azt már idézett T. is előírja és ahogy a „palóc” népdal is mondja:

„Faluszélyin egy domtető,
Az alatt van a *temető*,
Sok lány kijár a falubó',
Kedvese sírjára leboró”.

Először is könnyen hozzáférhetővé kell tenni, mert mégis elszomorító valami, hogy ma az őszi sarak beálltával néhol gyalogszerrel a temetőbe kijutás szinte lehetetlen ; tehát járható utat kell biztosítani a temetőhöz ; kő vagy árokkal szegett sövénykerítés vegye azt körül, hogy állatoktól megóvassék; mert az emberi jóérzés is tiltja, hogy barmok legelőhelye legyen a temető megszentelt helye. Így lesz az valóban hortus conclusus, paradisus.

A temető nem az élők szórakozó helye, hanem a holtak csendes birodalma és mégis én — világi ember lévén — felvirágoznám a temetőt, hogy úgy mondjam mindig ünneplőbe öltöztetném, gondoznám, csinosítanám, gyomlálnám útjait, nyesném fáit és azt másoktól is megkívnám, hogy ezzel is vonzóbbá tegyem azt. És így lesz a temető látszólag is paradicsom és akkor nem

hiába énekeljük, mikor egy halottat kísérünk ki a temetőbe: „In Paradisum Deducant Te Angeli” — a paradicsomba vezessenek téged az angyalok!

Amilyen például a fejérmegyei agárdi temető!

Fekete vasrácsos kapun keresztül vadgesztenyék katonás rendbe ültetett sorfala között, jókarban tartott virágos szegélyű út vezet a szomorú fűzes, szellő-suttogásos kis temetőkert bokrokkal szegett kerek dombhátára, ahol a hatalmas, magas, szürke márvány-obeliszk alatt pihenő: „Forray Julia grófnő gróf Nádasdy Lipótné” szinte gondoskodva figyel ma is, a haláluk után is maga köré gyűjtött virágoválisok alatt pihenő gyermekeire!

És a szorosán a család számára fenntartott zöld lomboktól Övezett kerek kerten kívül pihennek a régi nemes úrnő jobbágyai.

Ma is ide temetkeznek a gazdaság mostani cselédei.

Micsoda szép megnyilatkozása halála után is a nemeslelkűségnek.

A görögöknél, rómaiaknál és olaszokban ciprusokkal van tele a temető; nálunk a szomorú fűz a temető állandó fája, mit a nép dalba is foglalt és a legrégibb nógrádi, gömöri, kalotaszegi fejfákon is látjuk kifaragva és mintegy védőleg borul a sírokra, amint az előbb említett agárdi temetőben látható.

De van a temető fásításának esztétikai hatás keresésén kívül közegészségügyi célja is, mert a gyökér felveszi a talaj nedvességét és szárazabbá tevén azt, az élettelen testnek természetes feloszlását, szétbomlását elősegíti és siettet.

A síremlékek külsejében is legyen komolyság, kifejezés, de legyen bizalom is és a jövő reménység meglátása és ne — mint sokszor látható — végső lemondás és reménytelenség.

A hit és remény szimbóluma legyen azokban feltehető, pl. a magasbatörő galamb, a reményt kifejező horgony, túlsó part felé vitorlázó hajó, a jó pásztor lábainál alvó juhocska stb., stb.

Természetes, ezt kötelezőszerűen előírni nem lehet» mert vallásfelekezetek és nemzetek szerint más a fel fogás, de irányítani az ízlést e téren sem felesleges.

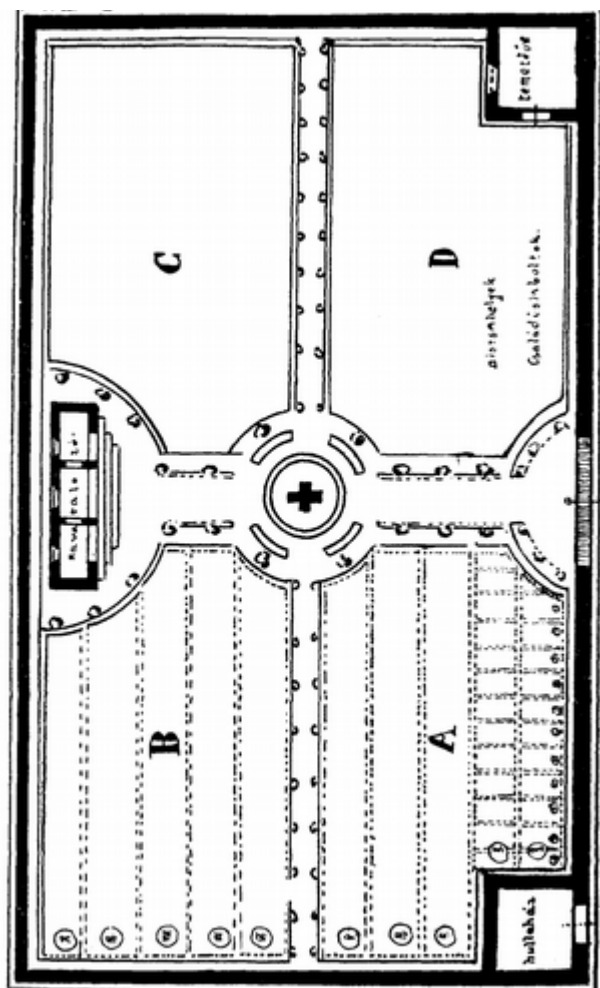
Mint pl. utalok a svédek sajátos síremlékeire, ahol nem „sírhalom domborulnak” a halottak felett, hanem sima zöld gyeptájak és rajtuk, mintegy névjegyszerűen kőlapok, melyekre az elhunyt neve és elhalálozás ideje van feljegyezve. Vagy pl. Dalmácia olasz városaiban a sírok helyét sűrűn egymás mellé rakott márványlemez jelöli. De ennek megvan a maga sajátos oka; ugyanis ezek a lemeztömegek 2 m hosszú, 1.3 m széles és 3—3 ½ m mély üreget fődnek. A temető közepén van a hullaház és abban egy szarkofág, rajta egy gazdagon díszített koporsó. Ebbe a koporsóba helyeznek minden halottat és innen kerül rendeltetési helyére, az említett üregbe, mely üreg 40—50 testet képes befogadni. Itt tehát a holttestet valósággal hullákba temetik.

Olaszország egy részén, Nápoly vidékén és Sziciliában és Spanyolországban sziklákba falazott sírhelyek vannak és nem földbe temetkeznek mindenütt, mint *Nékám Lajos* a „Közegészségügyi szemle” 1890. évi okt. füzetében olvasott értekezésében mondja.

Noha itt is elismerik ma már a földbe temetés előnyeit, mert az elégetésről nem beszélve ez az egyetlen helyes módja az élettelen test természetes feloszlásának és szétbomlásának elősegítésére, úgy, hogy a bomlássorozatban keletkező mérges anyagok ne ártsanak a hullák közelében élő embereknek.

És épen ez a cél állapítja meg azt az igazságot, hogy a holtak eltakarítása nem a családok privát ügye, hanem állami feladat.

Temetőbeosztási terv- és alaprajz.

A temető nagyságát illetőleg a törvény a helyi népesedéshez mért nagyságú temetők fentartását rendeli el a községeknek. Tehát pl. egy 3000 lakosú, normális szaporodású község évi halandósága mondjuk 60 — 80, mihez az évi cca 2% szaporulatot hozzávéve és figyelve azt, hogy 30 év az a minimális idő, melynek eltelte előtt az rendeltetésétől el nem vonható: 2400—2450 lélekre rendezendő be legalább új temető.

És most tekintetbe véve azt, hogy 1 — 1 tetemnek kell 189 cm hosszú 94 cm széles parcella, melynek egymástóli távolsága legalább 63 cm legyen, miként az a budapesti farkasréti temetőben is látható, $94 + 63 = 157$, $189 + 63 = 252$, tehát négyzetméterben $157 \times 252 = 4$ négyzetméter terjedelmű föld kell egy embernek, vagyis hozzávetőleg 2 négyzetöl, tehát fenti lélekszámú község temetője legalább 3 kat. hold legyen, mely úgy veendő számításba, hogy mivel a 12 éven aluliaknak 126 cm hosszú sírgödör elégséges, az e címen nyerendő területmegtakarításon az utak és ültetvények, hullaház, temetőőrház, feszület, pihenésre szánt padok és ravatalozó nyerjen elhelyezést.

A temető beosztását elgondolásom szerint tervrajzzal illusztrálom, mely szerint a kapubejáróval szemben a feszület volna elhelyezve, körülötte ültetvények között padok, mely hely egyúttal a hősök emlékére szánt, vagy halottak napján tartandó tömeges megjelenésű emlékünnepek tartására is alkalmas lesz; továbbá a bejárattal szemben a ravatalozó, mely egy lépcsővel hozzájutható előcsarnokos, ajtóval zárható helyiség és a papi öltözőből áll. A kertet kellő szélességű utak tagolják szét és abban helyezendők el a parcellák, melyek számozva lennének és pedig a parcellák az abc nagybetűivel, azonbelül a hasábok római számokkal és azonbelül az egyes sírhelyek arab számokkal lennének jelezve. A bejárattól jobbra és balra lévő sarokban a hullaház és a temetőőr házikója kapna helyet. Külön hely jelölendő ki a keresztleetlen, halvaszületett és egyházi temetésben nem részesültek számára.

Itt említem meg, hogy a már meglévő, vagy ezután felállítandó híresebb emberek síremlékei, történelmi

vonatkozású és értékű és a volt lelkészek emlékeinek gondozása, különös gondosságát kell, hogy képezze a temető gazdájának.

A példa minden — mondja „dr. Steinecker Ferenc” és ez megcáfolhatatlan igazság. Ha látja az a nép, hogy úgy mondjam — a temetőnek Isten által rendelt kertésze, a pap megbecsüli elődeinek emlékét, bizonyára nem lesz hatástalan az O gondolkozására sem, mert meg is illeti a megkülönböztetett gondoskodás azok emlékét, akik egész életüket híveik lelki munkálásában töltötték.

Különféle vallású községekben semmi akadályja sem volna a közös temetőnek.

Hiszen közös erővel többet lehet produkálni és legalább a temetőben látassék az e téren annyira kívánatos béke.

Fel van jegyezve, hogy Nógrádmegye Kösd községben — Fábiánné Biczó Ilona megfigyelései szerint — a reformátusok és katolikusok egy temetőbe temetkeznek és pedig egyik felébe az egyik, másik felébe a másik felekezetbeliek. Halottasházuk azonban közös. Itt divat az egymásfelé való temetkezés is.

Budapesten vegyesen temetkeznek, természetesen a r. kath. szertartás szerint a római katolikusok sírhelyét megszenteli a temetés előtt a pap.

Én vidéken a nógrádi mintára tagoznám bent a temetőt vallásfelekezet szerint.

Természetesen a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek tagjainak van az 1868. évi LUI. te. szerint megengedve, hogy egymás temetőjében kölcsönösen temetkezzenek, tehát zsidónak nem.

A tisztán egy vallású lakosú helyeken is kell lenni egy helynek, ahová a más vallású — vagy róm. kath. egyház törvényei szerint egyházi temetésben nem részesíthetők — temettessenek, miként azt a zsinati határozatok XI. fejezet 142. §. 3. pontja is elrendeli.

Előre bocsájtva, hogy kötelezővé tenném a temetőbeni ravatalozást, amire céloz a már idézett értekezésében Nékám professzor is; amidőn higiénikus szempontból bírálja a temetési szertartásaink mai ragályt hurcoló cerimóniáját, amiként az Budapesten — városi szabályrendeletben van előírva — bejáráttal szembeni kerítés vonalán a központba helyezném el a ravatalozót és mellette a papi öltözőt.

A temetőben leendő ravatalozást közegészségi, higiénikus, társadalmi és pénzügyi szempontok is ajánlják, de vele szoros kapcsolatot teremtenénk az élők és holtak világa között és így a temető gondozásának szeretetét beleloptuk az élő ember lelkébe és vele megoldottuk a temető kultuszát.

Mert ugyebár, ha mindenkinek dolga lesz a temetőben, mert családtagjai ravatalozásától annak eltemetéséig ki kell oda járnia, hiszem, hogy a fent hangoztatott csín, rend, tisztaság, utak rendezése stb.... minden kérdés önmagától nyerne megoldást?

Ezek pedig nem lekicsinylendő szempontok és lélekben javulnak a háború és átkos maradákaiban megromlott lelkületű emberek közösséget kapván lélekben a halálra gondolással, a lelkiekkel való foglalkozás szükségességével.

És itt, helyesebben ezért kell aztán bekapcsolódnia a temető gondozásába az állam pénzügyi politikájának is, amelytől nem vár mást a temető, mint ingerenciát a temetőfenntartókra a gondozás intenzívebb kimunkálására. És viszont a fenntartó községek és városok pedig a pénzügyi támogatást e címen azon biztos reményben adnák szívesen, mert busásan visszatérülne a befektetés az említett, bizonyára bekövetkező eredményben és ez nem is kíván új megterhelést, csak az állami költségvetés különféle címén, de a lelkek javítását célzó célokra felvett előirányzatok más néven leendő elnevezését.

A temető gondozatlanságának oka lehet még telekkönyvi állapotának rendezetlensége is.

Sok helyen a politikai község tulajdona a temető és az egyház rendelkezik vele nem egyházi vonatkozásban is, tehát e kérdésnek nyugvóponttra hozása is szolgálná a temető kultuszát. Nem is beszélve arról, hogy az egyház értékesíti annak fa, vagy fű hasznát, mert az canonica vizitációs javadalmává lett, mely csak új temető nyitásakor szüntethető meg.

És talán nem utoljára kellett volna hagynom az anyagiak kérdését sem.

Legtöbb helyen az egyháznak díjtalanul engedik át a helyet a temetés céljaira. Talán azért, mert a kánonjog értelmében tilos a hívektől a sírhelyért díjat szedni — noha az egyházi főhatóságok megengedhetik, hogy az egyes sírhelyért bizonyos díjak szedessenek a temető gondozására és kiadásainak biztosítására, — de inkább talán azért is, mert jó ízlésbe ütközönek találják. Ellenben Budapesten és városokban még luxus helyek is vannak és a díjak is az elhelyezkedéshez vannak szabva és ebből tartják fenn és gondozzák a temetőt.

Ha községeknek adatik át a temető kezelése — világi embernek nem áll rosszul pénzért áruba bocsájtani a sírhelyeket és ez a bevétel nagyban elősegítené a temetőgondozás nehéz problémájának anyagi megoldását, — tehát ez a szempont a temetőnek az egyháznak rendelkezése alól leendő kivétele felé céloz.

A temetők feletti tulajdonjog kérdésését afrancia forradalom és az annak hatása alatt hozott törvények vetették fel.

A magyar törvényhozás az egyházi temetők tulajdon-

jogát az egyház kezében hagyja és elismeri azok fölött az egyház rendelkezési jogát is.

Az 1876. évi XIV. tc. 140. §-a pedig kimondja, hogy az új temetők felállítása iránt a községi képviselő-testület rendelkezik, mely rendelkezési jogot világosság kedvéért az 1904. évi 37.303. sz. B. M. R. a felekezeti temetőkre is kiterjeszti.

Tehát a temetővel egyházi szempontból rendelkezik az egyház helyi reprezentánsa, természetesen a világi törvények idevonatkozó rendelkezései betartásával.

Az egykori feljegyzések szerint 1735-ben Miskolc város statútumban adja meg a jogot az egyháznak a temető rendezésére: „*hogy ne az idegen kereskedőknek, hanem az egyháznak legyen abból haszna*”.

Nem tudnám teljesen az egyházakat hibáztatni a falvak temetőinek elhanyagoltságáért, de viszont tény, hogy kezükben van a temető legtöbb helyen és tény az is, hogy sok helyen elhanyagolt külsejű.

Budapest fentebb említett két temetője a város kezelésében van, és szépen gondozott.

A gyöngyösi temető pl. szintén a város kezelésében van és elhanyagolt külsejű.

Tehát tenni kell felemelése érdekében.

Ott, ahol a temető az egyházé és ilyen a helyzet falun a legtöbb helyen — tehát, ahol nem csupán egyházi vonatkozásokban is rendelkezik a temetőben az egyház, ilyen helyeken csak az autonómia sérelme nélkül, engedélyük és beleegyezésükkel nyúlhat bele a közigazgatás a kérdés gyökeres megoldásába.

Tehát vagy ők rendezzék egyedül a temetőket és velük lesz a közigazgatás segítőkeze, vagy pedig ha, mint az eddigi tapasztalatok igazolják, erre az érintett okokból, vagy eszközök hiányában nem képesek, bízzák rá a községekre.

A községeknek és vármegyének temetőrendészeti szabályrendeletük nincs, bizonyára azért, *mert nem volt*

rá szükségük, lévén a törvénynek olyan intézkedése, mely csak ott kötelezte a közületeket a temető fenntartására, ahol a felekezeteknek még nem volt temetőjük.

Mivel azonban temetkezni már a törvény életbe-

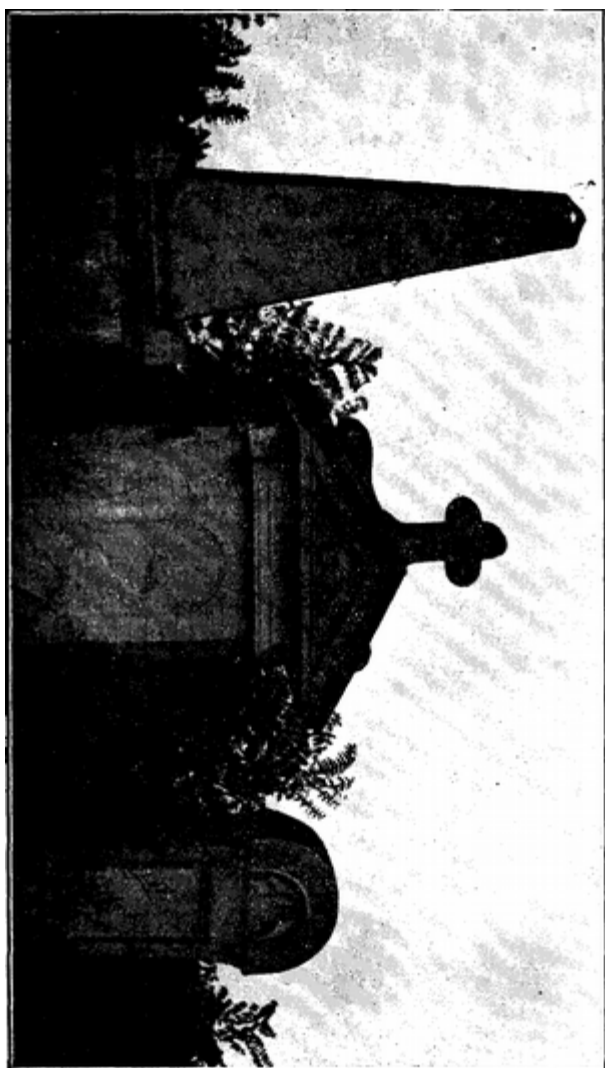
lépte előtt is kellett, természetesen mindenütt volt, temetkezésre rendelt hely. Tehát temetőrendtartás volna készítendő, mely azután a mostani megállapításokat üzemtervszerűen foglalná magában. Kiterjeszkednék a meglévő és elhanyagolt temetők megjavításának módozataira, a fásításra, csinosításra, nem lévő és tönkretett kerítések és hiányzó épületek fokozatos pótlására. A megtelt temetők kiürítésére s vele kapcsolatosan a kiürítendő sírok tartalmának elvitelére, azok közös sírba helyezésére, a temetők újbóli megnyitására és minden idevonatkozó kérdések tárgyalására. Mely által fokozatosan minden régi temető átformálnék a méltán megkívánt külsőre. Rendelkeznek a sírhelyek áráról, azok osztályozásáról, a szegények mentesítéséről. Sírásásról és díjaikról a ravatalozás igénybevételéért fizetendő díjakról, szóval mindarról, ami a temetők használatával szoros kapcsolatban van.

Az államnak, a törvényhatóságok és községeknek, a társadalomnak és az egyháznak össze kell fogniok és kiemelni a temetőt mai elmaradottságából — ha másért nem — a nemzet fennmaradását egyedül biztosító erkölcsi célok érdekében az elromlott világ lelki újjáépítésére.

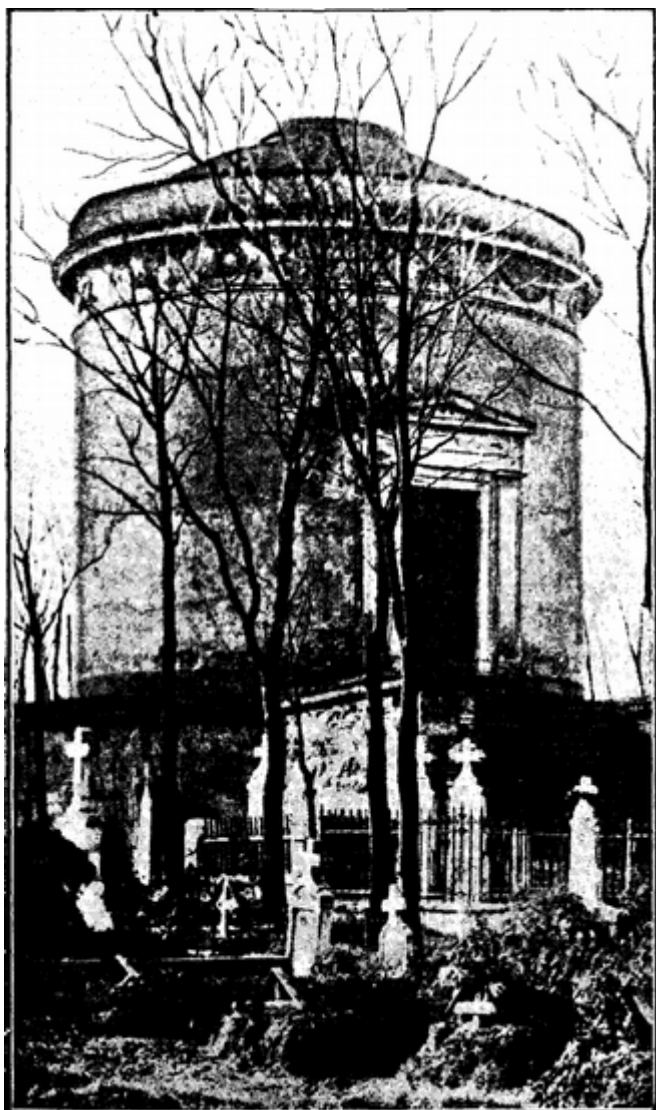
És akkor, hogy dr. Rótt Nándorral fejezzem be elmélkedésemet: *„A holtak lelkei szeretettel tekintenek majd ránk, kik a temető gondozásán fáradozunk. Minél díszesebb és méltóbb a temető, annál több imádság száll onnét az égbe kedves halottaink lelkéért!”*

Vajha visszhangra találnának szavaim és megkezdődnék az egész országban a munka temetőink méltó megújítására és így lenne a temető az Isten békéjének méltó helye, a templom igaz előcsarnoka, földi paradicsomkertje!

A "Salamon"-család sírmléke az alsó-alapi temetőben.

SZABÁLYRENDELET-TERVEZET

a temetők rendbehozataláról és fenntartásáról.

A temetők rendbehozataláról és fenntartásáról szóló ezen szabályrendelet célja az, hogy a temetők mindazon helyeken, ahol jelenleg elhanyagolt állapotban vannak, a kegyelet és a közegészségügyi követelményeknek megfelelő állapotba kerüljenek és ezen szempontok szerint fenntartassanak.

2. §.

A temetőknek az alábbi rendelkezések szerint való rendbehozatala és fenntartása azok telekkönyvi tulajdonosait (egyház, község, magános) terheli.

Ha azonban a telekkönyvi tulajdonos ezen kötelezettségét akár anyagi, akár egyéb okokból nem tudja vagy nem kívánja teljesíteni: igényelheti, hogy ezt helyette átruházott hatáskörben a politikai község teljesítse, mely esetben ezen szabályrendelet szerinti jogok és kötelezettségek a temető telekkönyvi tulajdonjogának sérelme nélkül a politikai községre szállanak át.

A politikai község a temető telekkönyvi tulajdonosának kívánságára a temető gondozását elvállalni tartozik.

Ily esetben a politikai község az illetékes egyházak képviselőiből, egyes községbeli magánegyénekből és a községi képviselőtestület tagjaiból bizottságot tartozik alakítani, mely a temetők rendbehozatalára és fenntartására a községi előjárásának javaslatokat tesz és a temetők ügyét állandóan figyelemmel kíséri.

3. §.

A temetőket a helyi viszonyok és anyagi lehetőségek szerinti módon állandó kerítéssel (kőfal, vaskerítés, drótfonat) oly módon kell bekeríteni és kapuval ellátni, hogy a temetőbe se ember, se állat másként, mint a kapun át be ne juthasson. Csak élősövény és árok — kerítésnek nem elégséges.

Ha a bekerítés állandó és könnyen meg nem mozgatható módon (kőfal, vaskerítés) történik, ügyelni kell arra, hogy a temető azon oldalán, amelyre a temető előreláthatólag terjeszkedni fog, a bekerítés könnyen áthelyezhető módon történjék, vas- vagy drótfonatú kerítés alkalmazása esetén ezen belül élő sövény is nevelendő.

4. §.

Megtelt temetők újra való használatba vételének idejét az 1876. évi XIV. te. 118. §-a 30 évben állapítja meg; ott azonban, ahol a temetőben elegendő hely van: a temető fenntartója ezt hosszabb időben is megállapítja.

5. §.

A jelenleg használatban lévő temetők még fel nem használt részére és újra használatba kerülő régi temetőkre üzemtervet kell készíteni.

Ezen tervnél a bejáratra 4 m, a főutakra 2 m széles helyet kell hagyni; az ezen utakkal határolt részleteket az ABC betűivel, a részletek egyes sorait római számokkal és az egyes sírhelyeket arab számokkal kell megjelölni.

A felnőttek és 12 éven aluliak részére külön parcellák jelölendők ki; a felnőttek részére 189x94 cm méretű, a 12 éven aluliak részére 126 x 94 cm méretű sírhelyeket kell számítani és az egyes sírok és sorok között 63 cm széles közöket kihagyni.

A főbejárat két oldalán, ahol ilyenek építésére kilátás van, megfelelő számú és nagyságú sírhelyeket kell kihagyni családi sírboltok, valamint a község, egyház, stb. érdekében eredményes munkát végzett közéleti

személyek részére adományozandó dízsírhelyek számára is.

A temető beosztása alkalmával arról is kell gondoskodni, hogy annak lehetőleg központjában a temetőben rendezendő emlékünnepek közönsége számára elegendő hely maradjon.

Úgy az egyes parcellákat (ABC), mint a sorokat (I., II., III.) olajfestéses táblákkal meg kell jelölni és a temető beosztásáról vázrajzot készíteni, amelyen az egyes parcellák és sorok ugyanezen jelzéssel látandók el, az egyes sírhelyek pedig arab számok beírásával jelölendők meg, mely a lelkészi hivatalokban az e célra készítendő nyilvántartással együtt mindig rendelkezésre készen tartandó.

6. §.

Családi sírboltok és sírhelyek építésére bármely család igényelhet helyet, ha annak használatáért a 15. §-ban megállapított díjat lefizeti és kötelezi magát arra, hogy ízléses kivitelben építi meg azt, vagy a sírhelyet maradandó és a kegyeletnek megfelelő módon bekeríti és ezen létesítményeket állandóan fenntartja, vagy ezek fenntartására elegendő alapítványt tesz. Ha az ily család a kriptát, vagy családi sírhelyet a temető betelése után is kegyeletes módon fenntartja, vagy erre alapítványt tett, ezt tovább is használhatja temetésre és ezt a temető újbóli használatba vétele után is folytathatja.

Ugyanezen szempontok alá esnek a híresebb közéleti emberek részére adományozott dízsírhelyek, melyek fenntartásáról a temető fenntartója tartozik gondoskodni.

7. §.

Miután az egy családhoz tartozó egyének egymásmellé temetése a 6. §. szerint lehetséges: az egyes helyeken szokásos régi koporsó fölé, vagy mellé temetés a családi sírboltokon és sírhelyeken kívül a 8 §. utolsó bekezdését kivéve, a rendes sírokban nincs megengedve.

8. §.

Az úgynevezett pandalos temetés — ahol az általában szokásos, — a jövőben is megtörténhetik, de oly módon, hogy a pandallal a szomszéd sír meg ne bolygattassék. A pandái csak a temető fenntartója által megállapított irányban ásható minden sorban.

Ilyen temetkezés mellett a pandáiban levő koporsó mellé újból temetni csak 5 éven belül szabad.

9. §.

Minden temetőben az anyagi lehetőségek szerint egyszerűbb, vagy díszesebb, de minden esetre a temető felekezeti jellegének és a kegyeletnek megfelelő ravatalozó helyiséget kell építeni, melynek földalatti része oly módon építendő meg, hogy az újra használatba vett temetőből előkerülő testi maradványok ott elhelyezhetők legyenek.

Ezen ravatalozó helyiség használata kötelező és a holttesteket a hullavizsgálat után ott kell felravatalozni és onnan temetni.

10. §.

Újra használatba vett temetőkben ásott sírokból kikerülő csontokat, stb. a 9. §. szerint a ravatalozóban kell elhelyezni, a síremlékek közül pedig azokat, amelyeket az utódok másutt nem kívánnak elhelyezni, vagy amelyek művészi, néprajzi, stb. értékkel bírnak, a temető kerítés belső oldalán egymás mellett felállítani és megőrizni.

11. §.

Minden temetőben az 5. §-ban említett emlékünnepek tartására szánt helyen, a messze idegenben, ismeretlen helyen nyugvó hősi halottak közös sírját jelképező sírdombot kell a hazafias szellem ápolására és a hősi halottak iránti kegyeletos emlékezet fenntartása céljából felállítani és ott a hősi halottak emlékére szánt emléknapon, vagy pedig halottak napján a leventék, iskolák növendékei és a közönség részvételével emlékünnepet tartani.

A temetőben eltemetve lévő hősi halottak földi maradványait a temető kiürítése alkalmával ebbe a jelképes sírba kell helyezni; ugyanide kell eltemetni a a hősi halottaknak jövőben valahonnét érkező ily földi maradványait is.

12. §.

A temetők rendbehozatalával és fenntartásával járó költségek biztosítására a temető fenntartójának „temetői alap”-ot kell létesíteni, melyről évenként el kell számolni.

Ezen alap bevételei lennének:

1. A temetőterület fű- és fatermésének jövedelme, ahol az egészben vagy részben előző jogszabályokkal (díjlevél, canonica visitacio) más célra lekötve nincs.

2. A sírboltok, családi sírhelyek, egyes sírhelyek árai, ravatalozási és sírásási díjak.

3. Politikai községek, magánosok, testületek adományai.

2. Alapítványok.

3. Egyéb vegyes bevétek.

13. §.

Használatban lévő temetők még fel nem használt részén, megtelt és újra használatba még nem vett temetőkben termő fűből és temetőkben lévő fákból eredő jövedelem, ha egészben, vagy részben előző jogszabályokkal más célra lekötve nincs, a temetői alapot illeti.

Ahol a jövedelem más célra van lekötve, az illető jogosított a fű- és fahasználatot csak úgy gyakorolhatja, hogy a temetőhöz kapcsolódó kegyeletes szempontok ezzel ne szenvedjenek hátrányt.

14. §.

Az utak, közök a halottak hozzátartozóinak rendelkezésére álljanak a nagyobb és erősebb gyökérzetű fák, melyek gyökere a sírokba is lenyúlik, vagy sírboltok falait és a síremlékek alapjait rongálnák, a temető belső területéről kivágassanak, csak a főutak mentén és a temetők körül neveltessenek.

A fásítás annak a kötelessége, aki azok hasznát veszi. Gyümölcsfákat a temetőbe ültetni nem szabad.

15. §.

A családi sírboltokért (kripták), családi sírhelyekért és egyes sírok helyéért egyszersmindenkorra lefizetendő díjaknak és a ravatalozásért és a sírok megásásáért járó díjaknak nagyságát, a községiéknél a 2 §. szerinti bizottság véleményének meghallgatása után, az egyes községek helyi viszonyai a temető nagysága és az igénybe veendő terület nagysága szerint a temető fenntartója állapítja meg.

Szegények ravatalozásáért, sírhelyeiért és a sírok megásásáért díjat nem szabad követelni.

16. §.

A temető őrzésére, az utak és fák karbantartására, a sírok megásására és a temetőben előforduló egyéb munkák elvégzésére temetőőrt kell alkalmazni, kinek évi fizetését községi kezelés esetén a 2. §-ban említett bizottság véleményének meghallgatásával a temető fenntartója állapítja meg.

Ugyanez alkalmazza és bocsájtja el a temetőőrt és teljesíti felette a felügyeletet.

Amennyiben a helyi viszonyok lehetővé teszik és az anyagi lehetőség is megvan, a temetőőr számára a temető szélén, vagy ahhoz közel lakást is kell biztosítani.

17. §.

A temetők körüli, a főutak és a kerítés belső oldalai mentén való fásításokhoz szükséges faanyagot (csemekék, bokrok) a temető fenntartója a községi faiskolából — amennyiben ott van — díjtalanul igényelheti.

18. §.

Hozzá tartozók és a temető fenntartója a mellékutak mentén és egyes síroknál csak kisebb növésű és a temetők hangulatához alkalmazkodó alakú fákat és bokrokat ültethetnek. A magánosok által ültetett fák és bokrok a temető fenntartójának tulajdonába mennek át.

19. §.

Tilos a temetőben való átjárás, amire figyelmeztető-táblát tartozik a temető fenntartója a bejáratnál elhelyezni.

Tilos továbbá a temetőben a kegyeletlen viselkedés, lármázás, sírok és még a felírás nélküli régi korhadt kereszttek és fejfák elvitele is, vagy rongálása, koszorúk és virágok eltulajdonítása. Tilos a temetőben folyó szertartások és ünnepek megzavarása, a temető fáinak, kerítésének, bokrainak rongálása, bepiszkítása.

20. §.

Az ezen szabályrendeletben foglalt rendelkezések megszegése, amennyiben a cselekmény súlyosabb elbírálás alá nem esik, kihágást képez és . . . pengőtől . . . pengőig terjedhető pénzbüntetéssel, vagyontalan-ság esetén . . . napig terjedhető elzárással büntetettik.

21. §.

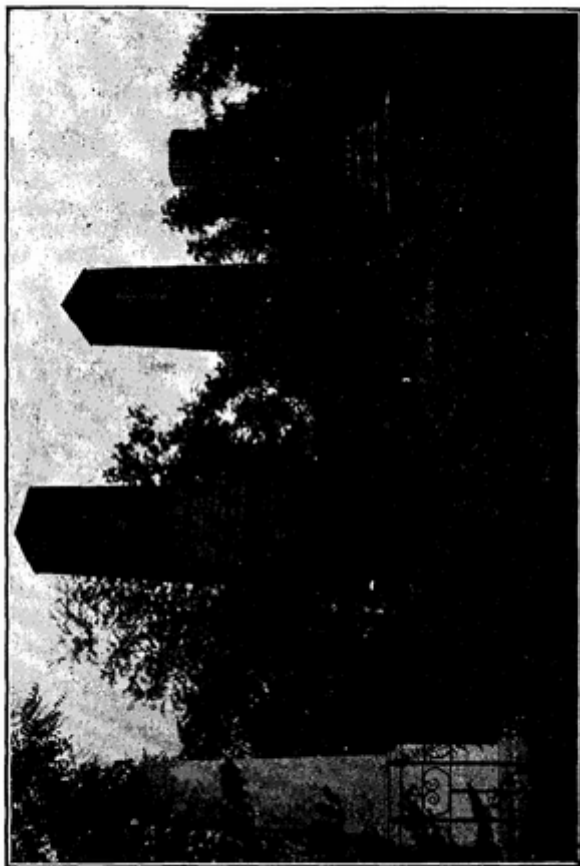
Ezen szabályrendelet a hitfelekezetek tulajdonában lévő temetőkre az illető hitfelekezet egyházi hatóságának, községi temetőkre nézve a vármegye törvényhatósági bizottságának jóváhagyása után azonnal életbe lép.

Minta az 5. §-hoz.

NYILVÁNTARTÁS
a sírhelyekről.

Folyó-szám	Az elhalt neve, lakhelye (feleségének neve)	Az elhalálo-zás ideje	A parcella megjelölése, ahol eltemettetett (pl. A. I. 1.)

Hidaskürthy dr. Nagy Sándor, a nagy emberbarát síremléke az alsó-csöplői temetőben, kinek nemes szíberől nevezték el Székesfehérvárott a Dr. Nagy Sándor-utcát.

TÁRGYMUTATÓ

a temető-kérdéssel kapcsolatos törvények, rendeletek, döntések és elvi jelentőségű határozatok.

Adómentes a temetőhely még elhagyása után is 40 évig, de csak akkor, ha az gazdasági művelés alá nem vonatik: 100/1927. P. M. R. és 10.000/1927. ut. 2. §. 5 p.

Ausztriába hullaszállító-levelek: 20.170/871. sz. B. M. *Állami* anyakönyvekről: 1894. évi XXXIII. te. 70. §.
 „ anyakönyvezés behozatala: 1895. 54.919. sz.B.M.
 „ tisztviselő özvegye és gyermekei temetési járuléka: 1885. évi XI. te. 53. §. Közig, bíróság 1904. évi 32. sz. határozata.
Ágostai hitv. evang. (lásd evangélikus).
Állatok legeltetése temetőben tilos: Kúria 1896/65.235. sz.

B)

Babonából sírok rongálása vagy kinyitása nemcsak kihágás, hanem az 1878. évi V. te. 420. §-ába ütköző vagyronrongálás is.

„ hullák megsértése vagyronrongálás: 1878. évi V. te. 420. §. M. kir. Kúria 2320/906. sz. döntvénye.
Baptista vallásfelekezet törvényes elismerése: 1905. XI/2. 77.092/V. K. M. és XLIIH. te. III. fej. 9. §.
Bábák bejelentési kötelezettsége a halvaszülöttekre vonatkozólag: 12.521/879. vall. M. R. és 95.000/1902. B. M,-ut. 7. §.

Belterületen épülő új templomok körül sírkertek nem állíthatók fel. 1876. XIV. te. 120. §. 2. bek.
Bíróságok, kir. ügyészség, vizsgálóbírák által adott temetkezési engedélyek: 64.157/1900. I. M. R.

Boncolásnál hulla fényképezése, eltemetése vagy felvétele körül felmerült költségek rendezése: 14.270/1907. sz. I. M.

Boncolás kórházi: 1876. évi XIV. te. 112. §.

Boncolása öngyilkos katonának: 58.922/1890. sz. B. M.
talált hullának: 2490/1874. sz. B. M.

Budapest székesfőváros területén hivatalos boncolás tárgyát képező hullák körüli eljárásról. 33.248/1886 sz. B. M.

D)

Családi temetőbe hatósági engedély nélküli temetkezés közegészség elleni kihágás: 1876. XIV. te. 121. §. és 30/1889. sz. B. M. határozat.

E)

Egyházjogi jogszabályok gyűjteménye: Dr. Greisz Antal: „Egyházi közigazgatás”.

Elhagyott temetők beépítése csak az utolsó temetkezéstől számítandó 30 év eltelte után engedhető meg: 1876. évi XIV. te. 118. §.

Elkopott és elmosódott felírás nélküli volta a fejfáknak megrongálásuk esetén a cselekmény minősítési mérvét nem befolyásolja: Kúria 8817/891.

Eltemetés 48 órán belül tilos rendkívüli halálesetet kivéve: 1876. évi XIV. te. 140. §. V. De a halál bekövetkeztétől számítandó 60 és a tetszhalál gyanuiánál a rothadási folyamat bekövetkezésétől számított 12 órán túl nem.

Evangélikus keresztyén egyház alkotmánya. Közzétette a V. K. M. 1896, évi 1497. ein. sz. a. „egyházkerületek arányosításáról. Közzétette a V. K. M. 1896. évi 1771. ein. sz. a.

Egyházi temetés a római katolikusoknál: Kazaly Imre: „A katolikus Egyházjogtan” kézikönyve. 578 old.

F)

Fakereszték kitörése, koszorúk letétele: 39.777/1900. sz. I. M.

Fejfa gyalázó kifejezéssel illetése a B. T. K. 51. §-ába ütköző cselekedet. Kúria 8019/894.

Felekezeti temetőben más felekezetbeliek eltemetése akadályozva volna, községi temetők létesítendőik: M. kir. Belügym. 1906. évi 57.891. sz. általános rendelete.

Felekezeteknek nincs joguk megkövetelni, hogy a felekezethez tartozó halott az ő rítusuk szerint temetessék el. V. K. M. 15.226/881. sz. R.

Felírás nélküli régi fejfák megrongálása a cselekmény minősítési mérvét nem befolyásolja. 8817/891. Kúria,

Fűkaszási jog új megállapodás hiányában az újonnan nyitott temetőre ki nem terjeszthető. B. M. 1888/8502. Vitás esetben a kir. járásbíróság dönt: 43.591/1897. Kúria.

G)

Görög-keleti szerb és görög-keleti román vallásfelekezet törvényes elismerése: 1790—91. XXVII. te. 1868. IX. te. 2. §.

„katholikus érsekség s a lugosi és szamosújvári görögkath. püspökségekről: 1868. évi XXXIX. te.

„katholikusokról: 29.034/814. sz. R.

„nem egyesült szertartásúakról: 1790/1. XXVII. te.

„keleti vallásúakról. 1868. IX. te.

„keleti hitközségi templomok, egyházi javak és iskolák iránt felmerült vitás kérdések elintézéséről: 1881. XXV. te. 305/909. M. E. 22.391/868. V. K. M. sz.

„keleti román egyház szervezési szabályzata. 1869 május 28. ein.

„keleti román metropolia lelkészei és egyházközségei részére adandó államsegélyek miként leendő kiosztása tárgyában: 77. ein. 1884. V. K. M.

H)

Halálok kimutatása. 80.000/1906. sz. B. M. R. 111. §. 54.919/1895. sz. B. M.

Halálos ágyán áttért az új vallás lelkésze által temethető el. 1882. 13.477. Kúria.

Halálesetet legkésőbb a legközelebbi hétköznapon az anyakönyvvezetőnél be kell jelenteni: 1894. évi XXXIII. te. 68. §.

Halottkémlése katonai személyeknek: 1873. 32.352. sz. B. M.

Halottakról kiállítandó orvosi értesítő, 133.261/899. sz. B. M.

Halottkémlés 31.025/1876. sz. B. M. körrendelet.

Halotti anyakönyvekről az 1894. XXXIII. te. 68 -74. §-ai és a 80.000/906. számú B. M. R. 104—114. §-ai rendelkeznek.

Halott eltemettetését megtagadó lelkész csak akkor követ el kihágást, ha az eljárásból egészségügyi ártalom származott: M. kir. Belügym. 3533/1898. sz. hat.

Halottas kamrák felállítása és felügyeleti kérdésében első fokon a községi képviselőtestület intézkedik, 1904. évi 37.307. sz. belügyi határozat.

Halottasház udvarán a holttest beszentelése alkalmával okozott botrány a vallás és ennek szabad gyakorlata elleni vétség. M. kir. Kúria 1907. évi 3774. sz. határozata.

Halottasházak mauzóleumok, kripták, temető-örház házadó alól mentesek: 1868. XXII. te. 2. §. 200/1927. P. M. H. H. Ö. 2. §. 11. p.

Halotti kamrák felállítása és felügyelete: 37.303/904. sz. B. M.

Halottkém, ki megvesztegetés folytán hamis halottvizsgálati jegyzőkönyvet készít, közokiratot is hamisít: Kúria 9152/1889.

Halottkém bejelentési kötelezettsége az örökösödési eljárás szempontjából: 1894. XVI. te. 9. §. végreh. R. 43.194. I. M. sz.

Halottszemle és boncolás foganatosításának szükségessége: 1896. XXXIII. te. 240. §., 241., 242. §.

Halottszemlénél és boncolásnál hulla lefényképezése, eltemetése vagy felvétele körül felmerült költségek rendezése: 14.270/907. sz. I. M.

Halva született vagy a szülő hibáján kívül meghalt gyermek bejelentés nélkül való elásása: 1879. XL. te. 123. §.

Halva születettek bejelentési kötelezettsége a bábáknak. 12.521/879. vallás M. 95.000/902. B. M. ut. 7. §.

Használati joga a sírboltoknak 9904/902. Kúria. 7203/902. Kúria.

Holtak emlékére rendelt vagy holttesten lévő tárgyak ellopása: 1878. évi V. te. 336. §. 2. p.

Hulla kiásása felett közegészségügyi szempontból a közigazgatósági hatóság határoz. Hatásköri bíróság
1909. évi 42. sz. határozata.

Hullavizsgálat bírói és rendőri-.78.879/887. sz. B. M.

Hullarészek szállítása: 78.579/889. B. M.

Hullaszállításhoz szükséges nyilatkozatot az áll. anyakönyvvezető adja; M. kir. belügym. 1898. évi 1232. sz. határozata.

Hulla kiterítése a templom oldalfülkéjében és annak otthagynása által a templom levegőjének megfertőzése az 1876. évi XIV. te. 108. §-a alapján csak akkor büntethető, ha az esetleg elrendelt közegészségügyi intézkedés nem fogyanatosíttatik: 4746/904. sz. belügym. határozat.

Hulla eltemetését elendeli az: 1876. évi XIV. te. 113 §.

Hulla rendszerint a halál bekövetkeztének helyén temendő el. 1876. XIV. te. 113. §.

Hulláknak nyílt koporsóban udvarba, vagy templomba vitele tilos. Helyt. tan. 1812. 29.304,

Hulla épségének megsértése babonából. 6924/896. Kúria.

Hullarészek és emberi testből származó váladékok szállításához megkívánt edények és ládákról: 32.563/897. sz. I. M.

Hullák kiásása: 1876. XIV. tc.

Hullák megsértése babonából vagyronrongálás: 1878. V. te. 420. §. M. kir. Kúria 2320/906. sz. d.

Hullaszállító levelek Németországba: 18.334/890. sz. B. M. 15.281/890. sz. B. M.

Hullaszállítás 1876. XIV. te 123. §., 154. §., 157. §. 25.857/906. sz. B. M. R, 18.334/890. lm. 34.778/893.

B. M. 15281. és 64.624/890. és 66.838/896. 25.191/876. B. M. és 55.125/907. sz. határozat. *Hullák és hullarészek „vasúti szállítása”* 20.902/889. K. M. 83.249/892. K. M. R. „szállítása Svájcba: 34.778/893. sz. B. M. 2371/894. sz. K. M.

Hullászállítólevelek: követségek által: 52.344/893 sz. B. M.

„ Ausztriába: 20.170/871. sz. B. M. *Hullarészek, emberi testből* származó váladékok és folyadékok postai szállítása: 66.838/896. sz. B. M. 41.214/896. K. M., 41.148/896. I. M. R.

Idegen sírba más holtteste fölé temetés 30 év eltelté előtt sírrongálásnak minősül: 3791/898. B. M.

Izslám vallás elismerése: 1916. évi XVII. te.

Izraelita vallás törvényesen bevett vallásfelekezet: 1895.

évi XLII. te. 1. §. orthodox szervezési szabályzat v.o. 1191/888. izraelita egyenjogúságról polgári és politikai jogok tekintetében: 1867. XVII. te.

Izr. chewra kadischa egyletek ellenőrzése: 58.763/905. B. M.

Izraelita hitközségek címzése: 77.068/877. V. K. M. „ „ ügyeinek és az anyakönyvi ügyhöz való viszonyainak szabályozása. 1191/eln. 1888.

V. K. M.

Izr. orthodox hitfelekezet orsz. képviselőségének, központi bizottságának és központi irodájának szervező szabályzata. 102.284/905. V. K. M.

Izr. anyahitközségek, a fiókhitközségek és az imaházi egyesületek alapszabályainak az iskolaügyre vonat-

kozó rendelkezéseiről: 57.121/1906, V. K. M.

Izraelita vallásról: 1895. XLII. te.

hitügy szervezése: 26.915/871. V. K.M. sz. R.

K)

Katholikus temető közepén kimagasló helyen legyen a feszület. Prágai zsinat. 1860.

Katonai legénységi személyek stóladíj alóli mentessége:
V. K. M. 1877. 10.473.

Katonai személyek halottkémlése: 1873. évi 32.352. sz.
B. M.

Katonai egyéneknél előforduló halálesetekről: 2700/906.
M. E. R.

Kereszt és zászlónak kigúnyolása temetés alkalmával
vallás elleni vétség: M. kir. Curia 1895. 8943. sz.
határozata.

*Kereszt felállítás*a esetén annak fenntartói kötelezett-
ségét nem szünteti meg a birtok bírói elárvere-
zése vagy a vevő zsidó vallása. Curia 7318/883.

Kereszt céljaira utcarész átengedésének nem lehet
akadálya a környék túlnyomó másvallású volta.
B. M. 1895. évi 95.854 sz. R.

Kifogásolt helyen történt temetés másnak a magánjo-
gát sérti-e, a rendes bíróság hatáskörébe tartozik:
1911/65. okt. 9. V. Ö. Hb.

Kisajátítható a temetőnek rendelt hely. 1881. XLI. 2. §.

Kiürítési ideje a temetőnek 30 év: 1876. XIV. t. c. 118. §.

Kórházi boncolás: 1876. XIV. t. c. 112. § kihágás
1879. XL. 123. §.

Kórházi halálesetek bejelentése: 80.001/906. sz. B. M. R.

Koszorúk, virágok kitépése és eltulajdonítása nem ki-
hágás, hanem lopás 24.112/1882. sz. I. M. 1885/7546.
Curia.

Koporsó engedély nélküli kidobása a B. T. K. 420. §-a
szerint minősül. Curia 2664/891.

Közsegélyre szorult szegények temetéséért a lelkész
díjat nem szedhet. 63.252/903 B. M.

Községi temetőben a katolikusok számára külön hely
biztosítandó: 1882. 44.233. B. M.

Községi temetőben a törvény értelmében a vallásfele-
kezetek tagjai akadálytalanul temetkezhetnek. 1895.
évi XLIII. 21. §. 2. b.

Községi temető létesítése: 1876. XIV. t. c. 116. §-a.

Közegészségügyi törvény: 1876. XIV. t. c-be ütköző
kihágás ügyben hozott két egybehangzó ítélet
ellen 100 frt-on aluli büntetésnél további jogor-
voslatnak helye nincs: 1890. 5521. B. M.

Közös sírboltnak két család részéről, mely terjedelemben leendő használatát csak a sírbolt befogadó-képessége korlátozza: Curia 7203/903. hat.

Követségek által kiállított hullaszállítólevelek: 52.344/893. sz. B. M.

Közegészségügy rendezéséről szóló törvény: 1876. XIV. t. c.

Közös sírbolt. 9904/902. Curia.

Kőkereszttel ellátott sír mellett heverő fejfa eltulajdonítása nem esik a B. T. K. 336. §. alá 1893. évi 7702. Curia.

Kripták, mauzóleumok házadómentesek: 200/1927. P.M. H. H. Ö. 2. §. 11. p.

M)

Magánbirtokon való temetkezés: 1876. XIV. t. c. 121. §. 2. bek.

Másvallásúaknak a katolikus temetőbe való temetkezése a temető fentartási teherhez való hozzájárulást vonja maga után. 51.781/1907. Curia. 2180/899. 1868. XLIII. t. c. 25. §.

Megtelt temetők újból való használási ideje 30 év: 1876. XIV. t. c. 118. §.

Megrongált sírnak utólag történt rendbehozása a vétséget nem teszi meg nem törtéنتté; 1897. 212. V. Ö. M. kir. Curia.

N)

Nazarénusok irányában követendő eljárás: 12.548/1868.

V. K. M.

Németországba hullaszállítólevelek: 18.334—890.

15.281/800. B. M.

O)

Orvosi értesítő halottakról: 133.261/899. sz. B. M.
Orvosi kezelés fogalmának megállapítása a halálozási statisztika szempontjából. 99.559/900. sz. B. M.

- Orvosrendőri* hullaboncolás: 1876. XIV. t. c. 111. §. és annak díjazásáról. 15.015/874. sz. B. M.
- Öngyilkossági* esetenél a temetési engedély megadásáról intézkedik az 1876. évi XIV. t. c. 15. fejezete. 130.000/909. B. M. utasítás. 3157/909. B. M. sz. és az 1909. évi 43.157. sz. B. M. ált. rend.
- Öngyilkos katona* hullájának boncolása: 58.922/890. sz. B. M.
- Öt évnél* rövidebb állami szolgálat után egy évi fizetéssel végkielégített férj özvegyét is megilleti a temetési segély: Közig, bíróság 1906. évi 3969. sz. határozata,

R)

- Római katolikus* egyházjogtan „Kazaly Imre 578 oldal.
Reformátusok: 1790/1. XXVI. t. c. a vallás dolgairól.
„ egyház alkotmány és szervezet: Budapesti 1904. nov. 10-i.
„ orsz. ref. zsinat által hozott I. t. c. 2468/907. M. elnök.
„ II. t. c. a lelkész választásáról — azok alkalmazásáról és elhelyezéséről. A kegyeleti időről.
„ III. t. c. Az egyházi adóról.
„ IV. t. c. a magyar országos református egyházi közalapról.
„ V. t. c. az egyházi törvénykezelésről.
„ VI. t. c. a köznevelési és közoktatási szervezetről.
„ VII. t. c. az országos refermátus lelkészi nyugdíj- és özvegy árvagyámintézkedésről.
- Rendőri* hullavizsgálat öngyilkosság esetén: 1876. XIV. t. c. 111. §. és 78.879/87. sz. utasítás 3. §. L. 23.920/900. sz. I. M. R.

S)

- Sírkőkereskedő* jogosult az üzletében elárusított sírköveket megcsiszolni és azokra betűket vésní. Ker. min. 1903. 16.038. hat.
- Sírban lévő holttest* mélyebbre helyezésével felette idegen holttest eltemetése nem közegészségi ki-

hágás, hanem az 1878. V. te. 420. §-ba ütköző sírrongálás. M. kir. belügym. 1898. évi 3719. sz. határozata.

Sírnak babonás célzattal történt kinyitása miatt indított ügy elbírálása a kir. bíróság hatáskörébe tartozik: M. kir. minisztertanács 1899. évi június 14. határozata 2319/99. B. M. kih. sz.

Sírboltokra tulajdonjogot szerezni nem lehet, hanem csakis használati jogot: M. kir. Kúria 1903. évi 7203. sz. határozata.

Sírhely megváltási díj a temetési költség közé tartozik: M. kir. közig. bíróság 1903. évi 3965. sz. határozata.

Sírfelásás babonából: a B. T. K. 420. §a szerint minősül.

Sír 6 láb hosszú 4 láb széles.

Sírok rongálása, kinyitása babonából, nemcsak kihágás, hanem az 1878. évi V. t. c. 420 §-ába ütköző vagyonrongálás is.

Sírboltokra vonatkozó használati jog 9904/902. Kúria.

Sírboltok felállítása: 1876. XIV. te. 119. §.

Síremlék jogtalan megrongálása, elpusztítása, vagy megsemmisítése vétség: 1878. V. te. 418. 420. §-a.

Sír, *síremlék* szándékos bemocskolása, temető vagy kerítésének szándékos megrongálása, vagy bemocskolása kihágás: 1879. LX. te. 80. §. Az eljárás itt közigazgatási útra tartozik: 1897. XXXIV. te. 19. § 1. p.

Sírok, *sírboltok* kinyitása; 1876. évi XIV. te.

Sírbolt kinyitása, hulla kiásása felett közegészségügyi szempontból a közigazgatási hatóság határoz, de hogy valamely magánszemélynek van-a joga valamely hulla kiásatására és elszállítására, ez családjogi kérdés, melynek elbírálása a rendes bíróság hatáskörébe tartozik. Hatásköri bíróság 1909. évi 42. sz. határozata.

Svájcba hullák és hullarészek szállítása: 2371/894. sz. K. M. 34. 778/893. sz. B. M.

Sz)

Szegények temetési költsége az elhalálozási hely községét terheli. 251.000/889. B. M. R. 16. §., de csak az illetőség megállapítása idejétől. 51.000/89. B. M. R. 17. §.

Szegények ingyenes temetése: 1899. évi 51.000 B. M. R. 16. §. 1903. évi 63.252. sz.

Szegény katonák ingyenes temetése: 1881. évi 23.736 H. M. R.

Szénakaszálási jog új megállapodás hiányában az újonnan nyitott temetőre ki nem terjeszthető. B. M. 1888. 8502 és 43.591/897.

T)

Talált hullák rendőri szemléje: 1874/2490. B. M.

Talál hullák boncolása: 2490/874. sz. B. M.

Talált hulla személyazonosságának csak a hullára vonatkozó anyakönyvi bejegyzés megtörténte utáni megállapítása esetén, a bejegyzésnek az utólagosan kiderített adatokkal való kiegészítése végett bírói közigazgatási eljárás indítandó. Belügym. 1896. évi 114.454 sz. határozata.

Tanítónő temetési járulékából nyugdíjintézeti tartozásának levonása miatt indított ügy elbírálása a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik. Hatásköri bíróság 1908. évi 13. sz. határozata.

Temetkezés szabadságának biztosítása: 1876. évi XIV. te.

Temetőőrház házadómentes. 200/927. P. M. R. H. H. ö. 2. §. 11. p.

Temetésen elkövetett vallásos érzelmet sértő cselekmény a vallás szabad gyakorlata elleni vétség. 8388/980. m. kir. Kúria.

Temetés megzavarása a B. T. K. 190. §-a szerint minősülő cselekmény; 4988/882. 8943/894. 6881. 8943/895. 12.990/900 m. kir. Kúria.

Temetők bemocskolása: 1879. XL. 80. §.

Temető közepén kereszt állítandó: Prágai zsinat 1860.

Temetők felállítása iránt a községi képviselő-testület

intézkedik: 1876. évi XIV. te. 140. §. O. p. 37.303/904. B. M. R.

Temetés rendszerint a halál bekövetkezte helyén eszközöndő: 1876. XIV. te, 113. p.

Temetkezés szabadságát biztosítja felekezeti vagy községi temetőben az 1868. évi LIII. te. 22. §-a, de csak a törvényesen „bevett” és nem „elismert” vallásfelekezetek számára.

Temetés erőszakos megakadályozása az 1868. LIII. te. 22. §-a szerint minősülő vétség.

Temetőhely a földadó alól mentes: 1868. XXV. te, 3. §. d) p. és még elhagyásuk után is 40 évig, ha gazdasági művelés alá nem vonják. F. H. O, 100/1927. P. M. sz. 10.000/1927. P. M. F. H. O. 2. §. 5. p.

Temetőben a holtak emlékére rendelt vagy holttesten lévő tárgyak ellopása: 1878. V. te. 336. §. 2. p.

Temető, vagy kerítésének szándékos megrongálása, vagy bemocskolása kihágás: 1879. XL. 80. §. Az eljárás itt közigazgatási útra tartozik. 1897. XXXIV. te. 19. §. 1. p.

Temetők felállítása és felügyelete: 37.303/904. sz. B. M. „kiürítési ideje a polgári törvények szerint 30 év. 1876. XIV. te. 118. §.

Tengeri hajókon utazás közben előforduló halálesetekről: 2600/906. M. E. sz. R.

Temetés k. előlj, engedély nélkül, a haláleset anyakönyvvezetése előtt ment végbe, az engedély utólag kérendő. M. kir. belügym. 1897. 65.334. sz. határozata.

Temetkezés templomban, templom körül: 1876. XIV. te. 120. §.

Temetések engedélyezése kir. ügyészségek, vizsgálóbírák vagy járásbírószágok által: 64.157/900 I. M. sz.

Temetkezési egyesületnek elnöke büntetőjogilag felelős annak a temetkezés körüli eljárásáért: B. M. 1041/892. sz. határozat.

Temetési engedély megadása öngyilkossági esetről: 1876. XIV. te. XV. fejezet. 130.000/1909. B. M. sz. utasítás 3157/909. B. M.

- Temetés köteleessége:* 1876. XIV. te. 113. §, 115. §-ai.
 Megszegési kihágás 1879. XL. 123. §.
- Temetkezés szabadságát megakadályozókkal szembeni eljárás:* 1879. XL. te. 54. §. Az eljárás a kir. járásbíróóság hatáskörébe tartozik: 1897. XXXIV. tc. 18. § 4. és 19. § 1. p.
- Temetésnek a lelkész részéről való megtagadása:* 1876. XIV. te. és 1879. XL. 123. §. 2430/889 sz. B. M.
- Temetés alkalmával a kereszt és zászlónak kigúnyolása vallás elleni vétség.* M. kir. Kúria 1895. évi 8943. határozata.
- Temetés késleltetése a lelkész részéről nem kihágás:* 1895. évi 1915. sz. belügym. határozat.
- Temetkezési egyletek* csak a tagok temetésével és ravatalozásával foglalkozhatnak. M. kir. belügyminiszter 1901. évi 2120. sz. határozata.
- Temetkezéssel* kapcsolatos munkák munkaszüneti napon is végezhetők. M. kir. belügym. 1904. évi 5049. sz. határozata.
- Temetés a községi előljáráóság köteleessége, ha a rokonok nem teljesítik azt; a költségek utólagos behajtásának joga fennmaradván:* 1876. évi XIV. te. 114. §-a.
- Temetési szabályok* megszegését bünteti az 1879. évi XL. te. 123. §-a.
- Temetőben* a különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek. 1868. évi LUI. te. 22. §-a, de csak a törvényesen „bevett” és nem „elismert” vallásfelekezetek tagjai.
- Temetőhely* fenntartását elrendeli az: 1876. évi XIV. te. 116. §-a.
- Temetők nagyobbítása, bezáratása, lakotthelyektől távolsága, bekerítése, sírok nagysága, mélysége, egymástól távolságát* az 1876. évi XIV. te. 117. §-a írja elő.
- Temetőben* sírkő rongálása, kereszt kitörése, koszorúk tépése miatt indított ügy elbírálása a kir. bíróság hatáskörébe tartozik. M. kir. minisztertanács 1900. évi 39.778/900. I. M. sz. és 1878. évi V. te. 420. §-a.

Temetők és halottas kamrák felállítása és felügyeleti kérdésekben elsőfokban a községi képviselőtestület intézkedik: 1904. évi 37.307. sz. belügyi határozat.

Temetők területére ezek rendeltetésének megszűntéig szereshető jogok csak ideiglenesek és bizonyos időhöz kötöttek lehetnek. Kúria 7203/1903. sz. határozata.

Temető fenntartási alap adómentes volt: 1895. 13.710. ko.

Temetőben virágok ellopása az érték szerint minősül. 7546/1885. Kúria.

Templomokbani temetkezést tiltotta a budai 1279. béli zsinat (Demeter érsek:) esztergomi 1382-beli zsinat

„ 1420- „ „
nyitrai 1494- „ „

Törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonosságáról: 1868. évi LM. tc.

„ bevett vallásfelekezetek saját céljaikra külön temetőt rendezhetnek be: 1895. XLM. te. 21. §.

Tulajdonjogot temetőhelyre, tehát sírboltra is szerezeni nem lehet, hanem csakis használati jogot és pedig azon időtartamra, míg a temető a hatóság intézkedése által, mint olyan megszűntetik: M. kir. Kúria 1903/7203. sz. határozata 2915/908. Kúria.

U)

Unitárius vallásfelekezet törvényes elismerése. 1848. évi XX. tc.

„ papnövendékeknek az egyetemre való beiratkozása: 43.083/897. V. K. M. sz. R.

V)

Vallás szabad gyakorlatáról szól az 1895. évi XLM. te.

Virágok ellopása a temetőből az érték szerint minősül. 7546/885. Kúria.

Vegyelemzés orvosrendőri boncolásnál: 10.041/95. sz. B. M.

ZS)

Zsidó temetésnél hulláknak más községbe szállításáról. 44233/1882. B. M.

Zsidó törvényes vallásfelekezet elismerése. 1895. évi XLII. tc. 1. §-a.

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal.
Előszó	5
Értekezés a temető-kultúráról.....	8
Szabályrendelet-tervezet a temetők rendbehozataláról és azok fenntartásáról	52
Betűsoros tárgymutató a temetőkérdéssel kapcsolatos jogforrásokról_.....	60